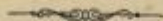

Razne malenkosti.

Spisal

dr. G. Krek.

Ponatis iz „Kres-a“ l. 1883.

V Celoven.

Založila in natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja.

szane malenkosti.

DR. GOJMIK KREK

392.8(21)+481-541.4

Lani sem na tem mestu precej obširno pisal o Polyfemu in vzlasti skušal natančneje določiti, koliko spomina se je o njem ohranilo na slovanskih tléh. Videli smo, da takovega velikana ali takovo velikanko še danes dobro poznajo Srbi in Rusi ter da so vrhu tega i drugod po slovanskem svetu v spominu ostala bajevna bitja, ki so mu v kolénu. Zapazil je menda vsakdo na prvi hip, da je v tem slučaju tradicija jugovztočnega slovanstva živejša in bogatejša od zapadnega ali da točneje povém, da se v zapadnem slovanstvu spomín na velikana, Polyfemu enakega morda celó ni več ohranil. To ne bi bilo kaj posebnega, kajti enakih slučajev poznamo precejšnje število, ali baš tú je stvar vendar nekoliko drugačna.

Veseli me, da morem zdaj dotičnim domačim pričam dodati tudi česko. Ako je naravnóč iz národnih ust prišla v knjigo, nam jo je tembolj imeti v čisljih, ker nam more in mora biti nov porok vzajemnosti narodne tradicije jugovzhodnega slovanstva z zapadnim. Natisnena je ta priča v knjigi „Národní pohádky od J. K. z Radostova (v Praze 1883)“ na stranéh 536 do 540 in ima naslov O bídě t. j. o bedi ali nadlogi. Vsebina jej je v kratkih besedah tá-le:

Trije knežji sinovi odpotujejo z doma iskat nadloge. Pridejo do velikega lesa in stopajo naprej in naprej po njem. Dohití jih tema in treba jim je pomisliti, kje bi prenočili. Dolgo gledajo ali nikjer ne morejo najti mehkih postelj, na kterih so domá spavali. Poskušajo kako bi se spalo na golih tléh ali vselej zopet vstanejo, dokler ne ležejo pod votlo drevo na mehki mah. Ali jedva zadremljejo, kar se začuje rjovenje divje zverjadi. Prestrašeni vstanejo in zlezejo na drevesa, kjer jim je bilo prebiti vso noč. Težko pričakujejo jutra in ko je pričakajo, vstanejo in blodijo potém ves dan po lesu lačni in utrujeni. Veseli so bili, da so mogli z divjim sadjem glad potolažiti. Zvečer so morali zopet na drevesa, na kterih so se le mogli težko držati, kajti spanec jih je premagoval. Drugí dan in tretji še nišo mogli iz lesa in ko mu slednjíc vendar pridejo do konca, zadene je nova nesreča. V tem kraji namreč lovil je strašausk velikán zverino, ktero so mu ljudje zganjali, in zdaj se je bližal lesu prav na tem mestu, kjer so bili knéziči. Skrijejo se za velikim hrastom ali velikán opazivši jih zagrmí nad njimi: „Le vèn vi zemeljski črviči“. Oni ubogajo, a hrust z veseljem jih opazuječ mlaskne z jezikom in pravi: „Kaj hočete tukaj?“ Oni odgovoré, da hodijo po svetu, ker bi radi nadlogo upoznali. „No tú vam morem biti posebno na uslugo, — le pojdite z mano.“ zavpije velikán hrohotom, da se je

daleč po lesu razlegalo. Silno prestrašeni stopajo za njim in pridejo do prav globoke pečine. Ker si ne upajo vá-njo, prime vsakega zapóred z dvema prstoma in ga doli vrže ter naposled sam za njimi stopi. Knéžiči zapazijo, da so v velikej pečini, kjer je bilo kakih sto skopcev ter obrova postelj in ognjišče. Zaukaže jim ogenj unetiti in ko je bilo to storjeno, se zadere: „Kteri je najstarejši izmed vas?“ „„Jaz““ ogłosi se najstarejši. „Tedad ga vidva mlajša ubita,“ zaukaže velikán. Ker tega nočeta, zagrabi in zadavi sam najstarejšega, natakne ga na raženj ter na dveh razsohah položi na ogenj. Ko je bil nekoliko pečen, sname ga in pojé z največje slastjo. Takisto stori tudi s srednjim. Potém se vrže na postelj, brzo zaspí ter začne smrčati, da se pečina stresa. Med tem premišljuje mlajček, kako bi se dalo obru ulti. Uhod do pečine je bil tako visok, da bi nikakor ne mogel do njega, a drugega izhoda iz pečine ni bilo nobenega. Gleda sem in tja ali ko se mu zdi vse zastonj, potegne meč in iztakne obru očí. Le-tá zarjove, skoči kvišku in zavpije razjarjen: „Le čakaj ti gad, grdo ti bodem to poplašal.“ Nato hlastne z rokami po knéžiči, da bi ga zagrabil, ali tá skoči med skopce in se vselej ogne, dasi mu je često prav blizu. „Tako bi se lahko ves dan igrala,“ pravi velikán in začne skopce iz pečine metati. Knéžič se prime nekega skopca in velikán ga z njim vrže na plano. „„Vendar sem te prevaril,““ pravi mladeneč. „Ker si tako premeten, ná nekaj za zpomín,“ pravi resno velikán in mu vrže dragocén prstan. Knéžič ga natakne ali tá hip zakričí velikán: „Prstan kje si?“ „„Tú sem““ odgovori prstan silnim glasom. Velikán se spustí za knéžičem, ki beží kolikor more; ali oni mu je bil že za petami, kajti prstan neprestano kričí: „„Tukaj sem,““ V tej zadregi hoče mladeneč prstan sneti ali ker tega nikakor ne more, odgrizne prst in ga vrže s prstanom vred daleč od sebe. Ko ga po glasu velikán najde, pravi: „Glej ga gada, rajši si je prst odgriznol! Pa tudi dobro: bodeš vsaj lahko domá materi pripovedoval, kaj je nadloga.“

Da imamo tú inačico priče o velikánu ljudojedu, ki se v starogrškem sporočilu Polyfem zove, gotovo ni dvojiti. Sama na sebi ima dosti enakega s pričami sorodnih národov a zopet tudi nekaj posamnostij, ktere so jej samej lastne.

Uzrok potovanju postavim je isti kakor v ruskih pričah, kar je posebno izraženo v uvodu, kjer se pripoveduje, da so bratje zaradi tega šli iskat nadloge, ker so od ljudij o njej pripovedovati čuli in bi jo tedaj radi poznali. Dalje orjak samo enega brata ne pojé, kakor v vseh pričah druge vrste z isto vsebino. (Razredbo vseh teh prič po vsebini gl. v lanskem Kresu na str. 168, 169). Mladeneč oslepí velikana z mečem, kakor v dotičnem italijanskem poročilu (Kres II. 113. 114). Da ima orjak dve očesi, da ponudi nasprotniku prstan, da bratje prenočujejo na drevesih, — vse to nahajamo, kakor nam je znano, prav tako po

drugih pričah. S pričami prve vrste pa strinja česko zgoli to, da mladeneč ne uide v ovnovoj ali skopčevej koži, ampak takisto, da se na ovna oziroma na skopca obesi. To jej prvotno gotovo ni bilo lastno, kajti nahaja se v arjoevropskih národih samo v Homérjevej pripovedi in je celó novogrškej čisto neznanó. V česko tradíciijo je prišlo to prav tako po knjigi kakor v nektere pripovedi slovanskega juga, katerih smo se tudi že spominali (Kres II. 111). Ako je česki nabiralec tudi v važnejših episodah s a m kaj prenárejal, je gotovo baš tá črta njegov gréh.

Českemu pripovedovanju je med drugim to lastno, da mladeneč zato ne more do uhoda, ker je pečina tako globoka. Dalje sili orjak mlajša brata, da starejšega sama ubijeta in isto tako, da najmlajši ugonobi srednjega. Tudi je samo tej priči lastno, da more meč z enim mahom iztaknoti obé očesi — in še nekaj malenkostij, katerih mi ni dalje naštevati.

Ne trebalo bi nam toliko besed, ako bi knjiga sama bolje ugajala znanstvenim potrebám. Nikoli ni povedano, kje je nabiralec kaj slišal in od koga. Vrhú tega pa še založnik v uvodu to berilo českemu občinstvu nekako čudno priporoča. Pravi namreč, da je te priče spisal pisatelj, ki je k temu posebno sposoben. Ali spísati mu jih ni bilo, ampak samo za písati in sicer čisto tako, kakor so je narekovala narodova usta in prav nič drugače. Kdor proti temu glavnemu pravilu greší, narodno slovstvo kazí in je spravlja ob veljavo. Taki proizvodi so, kakor narodne pesni, jako kočljiva stvar. Kdor se jih loti z napačnim namenom, da jim pomore do večje dovršenosti, ne doseže drugega nego da jih spravi ob prirojeno priprostost, milino in ob oni prvotni, vedno sveži pesniški duh, kerí vsaj večino teh narodnih proizvodov prešinja in ki prvi izgine, ako se jih taka roka dotakne. Da take po samovoljnih načelih prenárejene in tedaj pokažene priče vzlasti znanstvenim svrham nikakor ne ugajajo, mi ni treba posebej naglašati. Toliko v obče, ker se nam je bilo vsekako tega predmeta dotaknoti.

S temi českimi pričami pa ní tako in v predgovoru se v tem oziru več obeta nego bi se bilo smelo. Pozná se sicer nekterim na prvi mah, da je gotovo narod nekoliko drugače pripoveduje ali na tem pa tudi ni dvojiti, da je glavna vsebina ostala nedotaknena in da se je zgoli v posamnostih marsikaj prenárejalo in tú in tam celó dodajalo, kar sevéda tudi ni hvale vredno. Toda o vsem tem nam tú natančnejše ni govoriti in naj torej ta splošna opomnja za zdaj zadostuje.

2.

Najhujši zopernik sv. Methodiju postalo je bilo nemško višje duhovenstvo osobito odkar ga je papež Hadrijan II. (867—872) za pannonskega in moravskega nadškofa bil posvetil (l. 870. ali 871.) in je slovenska služba

božja bila z dovoljenjem papeževim vpeljana po vsej metropoliji, Methodijevej oblasti izročenej. Nevolja nemškega duhovenstva vzlasti pa nadškofa solnograškega bila je vsled te spremembe v crkvenih zadevah pannonskih velika, kajti solnograške oblasti v Pannoniji bilo je zdaj konec. Pooblaščenec solnograškega nadškofa, nadduhovnik Rihbald zapusti l. 871. doljenje Pannonijo ter se vrne v Solnograd, gotovo ne z ljubeznijo do dežele in ljudstva v srci, ampak z nakano, da ondi Methodija zatoži in vse naredbe očrni, ktere je vsiljenec proti dosedanjim crkvenim običajem v svojej metropoliji bil vpeljal. Besede njegove padejo na rodovitna tlá in že leto kesneje (872, po drugih ali manj verjetno 873) je Solnograd kodificiral svoje pravice na doljenje Pannonijo v posebnej spomenici, ktera z mnogimi zgodovinskimi dogodki rezko dokazuje, da se zadnjih sedemdeset in pet let nihče ni utikal v pannonske crkvene zadeve ter da je nadškof solnograški s pomočjo in dovoljenjem nemških vladarjev imel sam in edini te okrajine v svojej crkvenej oblasti. Gl. moj sestavek „Papeška pisma britanskega museja in sv. Methodij“ v Kresu I. 346, 347. — Spomenica ta ima naslov *De conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus* in je vsled svojega čisto službenega značaja delo neimenovanega pisatelja (Anonymi Salisburgensis). Najtočnejšje natisnena in v odstavke razdeljena je v MG. SS. XI. 1—17, oziroma 4—17. Na čelu jej je prvotni životopis (vita primigenia) sv. Ruperta, gorečega označjevalca krščanske vere med Bajuvarci konci sedmega stoletja. ¹ Znan je bil po rokopisih XI. in XII. stoletja ali v c. kr. vseuč. knjižnici graškej nahaja se ta spomenik v rokopisu desetega stoletja (cod. membran. saec. X. foll. 238 in 4°, nunc sign. Nr. 790) na listih 110^a do 113^b z naslovom *Gesta sancti Hrodberti confessoris*. Priobčil in temeljito ocenil ga je zadnjič F. M. Mayer v zborniku *Archiv für österreichische Geschichte* LXIII. 595—608 (Wien 1882) in se imamo temu veščaku zahvaliti, da se je tudi neka točka starejše naše crkvene zgodovine popolnoma razjasnila. Kaj s temi besedami mislim, bode v naslednjih vrsticah drobnejše razloženo.

Solnograška spomenica je bila tedaj spisana in bržčas papežu samemu izročena z namenom, da Solnograd z njo dokaže svoje staro pravo

¹ Kakor utegne znano biti, natisnena je spomenica v Kopitarjevem Glagolita Clozianus na str. LXXII. do LXXVI; Ginzl *Geschichte der Slavenapostel Cyrill u. Method*, Leitmeritz 1857, ima jo na str. 46—57 s Kopitarjevimi opomnjami in Biljbasov jo je uvrstil v delu *Kirill i Mefodij*, S. Peterb. 1868, I. 111—126 po razdelitvi Wattenbachovej v MG. SS. I. cit. V vseh treh pa življenja sv. Ruperta ni, ampak začenjajo vsi stopram s tretjim odstavkom ali z besedami: *Hactenus praenotatum est, qualiter Bagoarii facti sunt christiani . . . . Nunc adiiendum est, nadaljuje poročilo, qualiter Selavi, qui dicuntur Quarantani et confines eorum, fide sancta instructi christianique effecti sunt. Oddelek torej, ki govori o krščanstvu v Bajuvarcih, je izpuščen.*

na doleno Pannonijo. V prvotnej legendi o sv. Rupertu se pripoveduje, da je bajuvarski vojvoda Theodo (vladal je okoli 680—722) poprosil tega sv. moža, da rači priti oznanjevat Bajuvarcem krščansko vero. Rupert pošlje poslanca na vojvodo in pride kmalu sam v Ratisbono, kjer je bil prijazno sprejet. On podučuje vojvodo in ga spreobrne z mnogimi drugimi vred na krščansko vero. Nató mu vojvoda dovoli, da si smé s svojimi spremljevalci po lastnej želji izbrati ugodni kraj, da smé crkve zidati et cetera ad opus ecclesiasticum habitacula perficere congruentia.¹ Vsled tega dovoljenja odpelje se po Donavi in pride do doleno Pannonije, seme življenja troseč. Potem se vrne v kraj² Laureacum (poznejši Loreh) po imenu in ozdravi ondi mnogo bolnikov z molitvijo. — Do zdaj veljavna vita primigenia pripoveduje poslednje stvari s témi-le besedami: Tunc supradictus vir Domini, accepta licentia, per alveum Danubii usque ad fines Pannoniae inferioris spargendo semina vitae, navigando iter arripuit; sicque tandem revertens ad Laureacensem pervenit civitatem, multosque ibi infirmos variis languoribus oppressos orando per virtutem Domini sanavit. MG. SS. XI. pag. 5. Graški rokopis pa poroča isto takó-le: Tunc supradictus uir Domini, accepta licentia, per alveum Danubii nauigando iter arripuit sicque tandem perueniens ad Lauriacensem civitatem predicando uerbum doctrine uite multosque infirmos uariis languoribus oppressos orando per uirtutem Domini sanauit. Archiv LXIII. pag. 607. Poslednje poročilo pravi, da je bil sv. Rupert slednjič prišel v Laureacum ali Lauriacum t. j. da je bil tá kraj najskrajnejši, kolikor jih je bil obiskal na tem svojem potovanji. O Pannoniji tedaj ali celó o dolnej Pannoniji ni niti sluha. A ktereга poročila se nam je tú oklenoti? Starejšega in starejše je ne le po pisavi ampak tudi po vsebini poročilo graškega rokopisa, kakor je po mojem mnenji F. M. Mayer do dobra dokazal. Ali kdaj in čemú je prišel v oni životopis passus o dolnej Pannoniji? Brezdvojno takrat, ko je bila spisana gori omenjana spomenica t. j. l. 872, in je imel tá čisto samovoljni dodatek, ta 'fraus pia' namén, da solnograške oziroma bajuvarske pravice na doleno Pannonijo tembolj utrdi.

Temu se bodo samo oni ustavljali, ki imajo pisatelja životopisa in spomenice za isto osebo. Ali tá nazor je popolnoma kriv ter veljá danes skoro v obče mnenje, da je bil životopis v osmem stoletji napisan in da ga je pisatelj spomenice samo v svoje poročilo bil uplel in kakor zdaj

¹ Poslednje po graškem rokopisu latinski navedene besede so važne, ker nasprotujejo naravnó še vedno precej razširjenemu mnenju, da je bil že zdaj tudi škofji sedež ustanovljen. Celó bistroumni P. J. Šafařík je bil tú pravo pot zgrešil. Prim. Slovanské starožitnosti II.² 338 (v Praze 1863).

² Da tukaj beseda civitas ne pomenja mesta v današnjem smislu je znano.

vidimo tú in tam tudi po svojem zasuknol. ¹ V naglici je bil pa pri onem dostavku na nekaj važnega pozabil. Utaknol ga je bil na krivo mesto t. j. tja kjer je o Bajuvarcih in ne kjer je o Slovenih govoreca, kakor bi po pravici smeli pričakovati in kjer bi bil tudi utis mogočnejši. Ta dostavek nam jasno dokazuje, kako hudo jih je v Solnogradu peklo, da je bila Pannonija zá-nje mahoma izgubljena. Zagovarjali so z vsemi silami in sredstvi svoje pravo in se pri tem toliko spozabili, da jim celó zvijača in skaza zgodovinskih činov niste bili preslabi, da le pridejo do zaželenega smotra. Kljubu temu pa nasledki zá-nje niso bili ugodni in zató kesneje ono nečloveško ravnanje s sv. Methodijem, katero so nam tako jasno ali tudi tako grozno odkrila papeška pisanja, najdena in shranjena v britanskem museji.

3.

Brez tujega besednega blaga ne prebije nobén narod ali narodíc in naj je prosveta njegova še tako prvotna ali pa prav nobena. Na tihem oceanu je mnogo čisto malih otokov in njihovi pičli prebivalci so še popolnoma divji, nekteri celó ljudojedi, a tuje besede so vendar prodrle do njih, dasi je dohajalo inostranstvo z njimi le malokaj in malokdaj v dotiko. Prav tako je tudi drugod in ima na pr. samojedski rodič silpagurskih Karagasov, ktereга je bilo leta 1858. le 172 duš, izmed 110 nam znanih samostalnikov nekoliko tujih, osobito ruskih. ² Kakor zdaj tako tudi že v starih časih, in so razni arjoevropski narodi kolikor med sabo toliko med narodi semitskimi in hanijskimi jemali in dajali na pósodo vzlasti kulturne besede. ³ Danes sevéda je takega blaga neprimerno več po jezikih omikanih narodov, kajti mednarodno občevanje je lažje postalo in živejše od prejšnjega, znanstva in umetnosti bolj dovršene, trgovina splošnejša,

¹ Tudi ne veljá, kar je Büdinger (*Oesterreichische Geschichte* I. 69, op. 4.) proti Rettbergu (*Kirchengeschichte Deutschlands* II. 201, 557) navel, ki je kakor zdaj Zillner (*Mittheilungen d. Gesellschaft f. Salz. Landeskunde* XVIII. 43) dvojil, da bi bil kdaj sv. Rupert prišel do dolenje Pannonije in da torej poročilu ni lahko verjeti. Büdinger namreč pravi ondi, da Solnograd ni potreboval take sleparije (*Salzburg bedurfte derartige Schwindeleien nicht*). Ali jo je potreboval ali ne, toliko je gotovo, da se je bila zares zgodila in da je tedaj Rettberg o tej stvari nekako divinando prav sodil.

² Gl. A. Boltz *Das Fremdwort in seiner kulturhistorischen Entstehung und Bedeutung*, Berlin 1870, str. 5—7.

³ Prim. m. dr. Laz. Geiger *Ursprung und Entwicklung der menschlichen Sprache und Vernunft*, Stuttgart 1868, I. 275—299 in 445—469. Koliko so m. dr. Rimljani vzeli od Grkov, razvidno je iz spisa *Index graecorum vocabulorum in lingvam latinam translatorum quaestivnevlvs avctvs, scripsit A. Saalfeld*, Berlin 1874, a še natančnejše in temeljitejše iz dela *Die griechischen Wörter im Latein von Dr. Fr. Oscar Weise*, Leipzig 1882. Takih besed je v latinščini ne na stotine ampak na tisoče.

obrt večja ter mnogovrstnejša, sploh pa vsi uveti in okoliši, pospešujoči takim besedam pot od naroda v narod, kolikor mogoče ugodni. Zató pa danes kar mrgoli po arjoevropskih jezikih tujih besed in se nam ni čuditi, da spisujejo debele slovnike, samo tako blago obsegajoče.¹

Jemlje se danes na pósodo nekoliko drugače nego se je jemalo v prejšnjih časih. Dokler je odločeval narod sam, uhajale so tujke le redkokrat čisto neizpremenjene v jezik, ampak se je skušalo dati jim tako lice, da so na videz domače postale ali vsaj take, da so jezikovim zakonom ugajale. Odkar pa odločuje knjiga, uhajajo navadno ti stvori v jezik tako, kakor so znani v jeziku, od koder so vzeti, — torej brez vsake glasovne ali ktere koli druge premene. Zato je prve mnogo težje tolmačiti in nekterim celo najtančnejše jezikoslovno razlaganje ne more do jedra. Posebno mesto med tujkami prve vrste pa zavzemajo one, ki so nastale vsled tako zvane národne etymologije, ki je bila povod marsikterej priči ter mnogim bajevnim nazorom, in namen teh vrstic je zgoli na ene j takej besedi pokazati, kako se je v tem oziru s tujščino ravnalo.

Za rastlino *ligusticum levisticum* L. imamo mi lustek, luštek, luštrk, luštrek,² velestin,³ velestika.⁴ V hrvatskem in srbskem jeziku je to velestika (Stulli), ljubačac, ljubčac, milobud, miloduh, trojevac, selen,⁵ v maloruskem ljubístok,⁶ v beloruskem ljubista,⁷ od koder je litv. lubysta f., lubystas m. in od tod lotv. lupstaga, lustaji,⁸ — v velikoruskem ljubistók,⁹ v sorbskem kefc (prim. kef = grm), khërs, lubčik,¹⁰ v českem libeček, libček, stčes, lubeček, slovaš. labček¹¹ in v poljskem lubszyk, lubezyca, lubszcza, lubezyk, lubistek.¹² Izmed romanskih jezikov ima ital. levistico, libistico, fran. livèche¹³ in rumun. leuštën, kar je magy.

¹ Nedavno čital sem v nekem knjigopisnem poročilu, da ima ruščina okoli 30 tisoč tujih besed, a lani prišla je knjiga na svetlo, ki ima celó napis „85 tysjač inostrannyh slov, vošedšich v russkij jazyk“. To je sicer grozno pretirano, kajti med tuje ušete so tudi vse maloruske besede, a da odkrhnemo tudi polovico in več, ostane jih vendar še ogromno število.

² Miklosich Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, Wien 1867, pg. 34.; Šulek, Jugoslavenski imenik bilja, u Zagrebu 1879, str. 209, 210.

³ Habdelič Dictionar s. v. Morda je velestin tiskovna napaka za velestik.

⁴ Belostenec Gazophylacium I. 739, II. 557.

⁵ Šulek op. cit. pg. 529 in pri dotičnih besedah; Vuk Rječnik s. vv.

⁶ Zakrevskij Starosvëtskij bandurista, Moskva 1860, str. 388.

⁷ Nosovič Slovarb bělorussk. nar., S. Peterb. 1870, str. 274.

⁸ Brückner Litn-slavische Studien, Weimar 1877, I. 104, 177.

⁹ Dalj Tolkovyj slovarb živ. velikorusk. jazyka s. v.

¹⁰ Pfuhl Lužiski serbski slownik, w Budyšinje 1866 s. vv.

¹¹ Jos. Jungmann Slovník česko-něm. s. vv.; Kott, Česko-něm. slovník s. vv.; Matzenauer Cizí slova ve slovanských řečech, v Brně 1870, str. 241.

¹² Linde Słownik języka polskiego, wyd. drugie s. vv.

¹³ Diez Etymol. Wörterbuch der roman. Sprachen⁴, Bonn 1878, pg. 192.

léstván, lestyán, ki pozná vrhu tega še obliko levestikom,¹ ktera je vrlo blizu Belostenčevemu velestika. V grščini znana je beseda *λιγυστικόν*, od koder je bržčas turski loghostyqon.² V srednjej in poznej latinščini nahajamo to besedo v raznih oblikah. Take so levisticum, libisticum, lubisticum, lubristicum, ligusticum, leuistica, lubestica, lupiscita, lumbicista in več drugih.³ Prav tako pestro je tudi v grmanščini: stgn. lubistechal, lubistechil, lubestecil, lubistichel, lubestecco; srgn. lubstecke, lupsteche, lubisteche, lübesteche, lübestecke, lusteche, lübstock, lustok; aglsas. lufestice; dólnem. levesticken, lübstock, lübbestöckel, leverstock; ngu. splošno liebstöckel in že v 15. stoletji daleč okrog razširjeno v oblikah liebstück, liebstuckel, liebstockel, liebstöckel.⁴

Da so te besede tuje nočem posebno poudarjati,⁵ ali zanimivo je, da so razni jeziki po besedah, že popačenih, stvarjali zoper besede istim načinom. Izmed latinskih besed namreč je samo ligusticum razločna in tudi prvotna ter znamenjuje ligursko rastlino ali rastlino iz Ligurije došlo, kakor so postavim Rimljani redke v zvali radix syria, ker so jo bili iz Sirije dobili. Tako je tudi za našo ajdo (*polygonum fagopyrum* L.) velrus. greča, grečka, grečicha, grečucha, grečina, mrus. hřečka, pol. gryka, greczycha, gryczka, stprus. grikai, litv. grikai ali čes., pol. in mrus. tatarka, franc. sarrasin, ital. saraceno in od tod rezijan. saražina ali saražena, — t. j. grško, tatarsko, sarracensko žito. Isto tako je naša turščica (*zea mays* L.) in nem. der türken toliko kakor tursko žito (*frumentum Turcorum*).⁶ Iz ligusticum postalo je levisticum in za njim mnogokaj drugega latinskega, kar smo vsaj z večine že poprej bili našeli. Niti germanski niti romanski in slovanski izrazi ne kažejo na prvotni ligusticum, ampak na katero koli ná-nj se oslanjajočo besedo ali pa celó na nobeno, ako niso neposrednje nastali iz latinščine no iz ktereга drugega jezika. Ali bodi na posodo vzeta kjer koli, v vsakem slučaju je pri takem poslu želja jasna, naj dobí beseda kolikor mogoče domače lice. To

¹ Cf. Miklosich op. cit. pg. 34^b; A. de Cihac Dictionnaire d'etymologie daco-romane éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais, Francfort s/M. 1879, pg. 512.

² Weise misli (cf. op. cit. pg. 449), da je lat. ligusticum morale izemiti se iz grškega *λιγυστικόν*, ali po pravilih latinščine je prav tako lahko nastala ta beseda na domačih tléh.

³ Prim. Diefenbach Glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis, Francoforti ad M. 1857, pg. 327^a.

⁴ Diefenbach op. et l. cit.; O. Schade Altd. Wörterbuch, 2. A., Halle 1872—1882, pg. 573; J. u. W. Grimm D. Wörterb. VI. 979.

⁵ Gl. m. dr. Miklosich op. et l. cit.; Matzenauer Cizi slova, str. 241.

⁶ S poslednjim stavkom odstranil sem sám pomoto, ki se mi je bila ne vé m kako vrinola v mojo Einl. in d. sl. L. na str. 53.

pa je samo možno, ako se tujka tako preuravná, da postane enaka ali vsaj jako slična kakšnej domačej, s katero se po glasu zgoli na videz posebno strinja. Po tem načinu zvonite obé sicer dosta enako in skladno, ali po jezikoslovnih načelih ju ne bode nikdo imel za sorodni. Národna ali ljudska etymologija in znanstvena ste si torej navskriž. Tako se naslanja anglosaski lufestice gotovo na agsas. lufu (= ljubezen) in stgn. lubistechal, srgn. lûbestecke na stgn. luppi, srgn. lûppe (krepkotvorni rastlinski sok),¹ a ipak ni dvojiti, da niso te besede teh jezikov istinita domača lastnina. Da vzlasti naš lustek (iz * levstek, * levstik) ni druga nego levisticum ali levistico, je na prvi hip jasno, kakor tudi da luštek, luštrk, luštrek po glasovnej skupini št ne morejo biti domači, kajti ta skupina je le tedaj naša, kedar je naravnóč reflex staroslov. št, kar pa baš v teh besedah ni in bi tudi biti ne moglo. Velestika dalje je per metathesin nastala iz * levestika (prim. magy. levestikom) in se je morda mislilo blizu tako kakor v germanščini na velij, da je vsaj prva polovica besede dobila domačinstvo, kakor v nekterih drugih slovanskih in neslovanskih istega rojenja. — Gotovo po takem načinu stvarjena je velika večina slovanskih besed le-šem spadajočih, in je njih prvi del ali staroslov. ljubъ ali pa ljubiti, dočim je drugi nekterim ostal tak, da se mu tujina še danes dobro pozná, nekterim pa je tudi ta del postal domač in torej vsa beseda nekako proizvod domačih tál.

Poslednjih mi ni treba posebej več navajati, a prve so mrus. in vrus. ljubistok in polj. lubistek, ki vsakega nehoté silijo do nekterih nemških izrazov, katerih smo se že poprej spominali. Vzlasti poljski lubistek je prav kakor srgn. lubistechal in po poljščini šla je beseda v ruščino, kakor so tudi književni proizvodi zapadne Evrope baš po tem potu dohajali v rusko književnost. V poljščini pak kakor v ruščini postala je prva polovica národna, a druga ostala kjubu temu tuja, kar zopet v jezikih ni kaj posebno nenavadnega. Taki polovičarski stvori imenujejo se voces hybridae in so sestavljeni tako, da so njih posamni deli vzeti iz različnih jezikov. V srbskej besedi prsluk (= prsnik) je prs- (prsi pectus) domačega -luk pa turskega proizvoda. Českega vánoc, vánoce prvi del va- je tuj (prim. srgn. vihen nahten, zdaj weih-nachten), drugi domač, prav kakor staroslov. malъžena ἀρδούρα, maritus et marita, coniuges in * malъžena uxor, koje je nastalo iz stgn. mahal, mál = concio, pactum (prim. stgn. gimahalo ženin, soprog, gimahala, gimála nevesta, soproga, zdaj

¹ Prim. Fr. Kluge Etymol. Wörterbuch d. deutschen Sprache, Strassburg 1882, pg. 205, 206.

gemahl) ter domače besede žena.¹ Akoprem je ruski ljubistok in poljski ljubistek po istem načelu postal polu domač, vendar ostane vsa beseda v jezikoslovnem oziru tuja, ker se je iz pokvare stvarila zopet pokvara. Prelila se je prav po istem načinu, kakor postavim naš rožmarin (*rosmarinus officinalis* L.), kateri je kot symbol zveste ljubezni zaljubljenim najdražja cvetlica ne le v nas ampak daleč po svetu slovanskem.² Prav za prav zove se ta rastlina „rosa morska“ = *ros marinus*, ker se neki od nekdanj posebno obnese po južnih primorskih krajih, od koder smo jo dobili tudi mi. Ali kakor je iz *rosmarinus* Angležu postala *rosemary* (t. j. *rose in Mary*), tako tudi v našem rožmarinu ni sluha o rosi, ali pač o roži, kakor da bi prvotne besede prvi del bil *rosa* = roža in ne *ros* = *rosa*. Tedaj tudi tú zgoli ljudska besedotvoritev, da udobi beseda kolikor toliko domač obraz. Čudno je pa zopet to, da smatra narodna pesen sama rožmarin za tujo rastlino, kajti večasi mu daje pridevek „nemški“.

Saj se ze vseh pozná,
Zelen pušlec imá —
Z rožmarina némškega
Z nagelna érdečega. St. Vraz Nár. pèsni I. 180.

Po vrtu je špansirala,
Pa rožice nabirala,
De si bo pušelje delala.

Iz rožmarina némškega
In nageljna rdečega,
In nageljna rdečega. M. Valjavec Nár. prip. str. IV.

Po takih prstonárodnih nazorih sklepati kaj o zgodovini besede zdi se mi prav nevarno in tudi z znanstvenega stališča jedva dopuščeno. V tem posebnem slučaju je pa sicer prav tako mogoče, da smo dobili besedo iz juga, kakor da nam jo je dal nemški sosed, — ali z drugimi besedami, naš rožmarin postal je lahko tako iz *rosmarinus* oziroma *rosmarino* kakor iz *rosmarin*.

Kakor pri rožmarinu na rožo mislilo se je v besedah libeček,

¹ Miklosich op. cit. pg. 36^a, 62^b; idem *Lexicon palaeoslov. s. v. malžena*; Semenovič v *Archiv f. slav. Philologie* VI. 26—30; Č. Šercl *Z oboru jazykozpytu*, v Praze 1883, I. 339.

² Kogar zanima simbolika rastlin, prouči Pr. Sobotke temeljito in z veliko ljubeznijo do vsega slovanstva spisano knjigo „Rostlinstvo a jeho význam v národních písnicích, pověstech, bájkách, obrádech a pověrách slovanských, v Praze 1879“. O rožmarinu (srb. ružmarin, č. rozmarína, pol. rozmaryn, r. rozmarin . . .) govori knjiga na str. 219—226. Jugoslov. imena prim. v Šulekovej že navedenej knjigi na str. 549. Marsikaj slovanskega ima tudi Ang. de Gubernatisa delo „La mythologie des plantes ou es légendes du règne végétal“. Tome I. Paris 1878.

libček, ljubistok, lubszczyk... na ljubiti,¹ o čemer se moremo tudi prepričati po ostalinah narodnega slovstva. Na Českem devljejo matere hčerkam libeček do kopeli, da bi se odrastle lažje in stalnejše prikupile možem. Takisto delajo ruska in srbska dekleta, da postanejo krasnejša, in maloruska devica vpraša ljubčeka svojega, ali se je v ljubistoku kopal, da se jej je tako priljubil. Na Srbskem dajejo zaróčencema miloduha, da se milujeta t. j. ljubita.² Vse to in še marsikaj drugega porodilo se je v narodu stoprav, ko je bil udahnol v besedo pojem ljubiti. Rastline torej ni imenoval tako, ker jej je že s početka prisvajal čarovne lastnosti in moči, ampak ko jej je bil imé po svojem prenarodil, dal jej je polagoma tudi primerno symboliko. Da bi bilo ostalo rastlini prvotno imé ligurka, javaljne bi bila postala (kakor tudi v Liguriji ni bila) znamenje zveste ljubezni in kar se jej še sicer prisvaja.

V tem oziru imamo dobro analogijo v narodnih pripovedkah, razpravljajočih postanek kakšnega mesta, sela ali gradú, vzlasti po krajih, ki so bili nekđaj slovanski, a je zdaj zaseda nemško prebivalstvo. Ker so ljudstvu nemškemu imena takih krajev nejasna, razlaga je po svojem, in zares postane iz slovanske besede nemška, dasi z jezikoslovnega stališča ni med njima prav nobene sorodnosti. Da boljše osvetim kar mislim, stoj tukaj tak primer. Mnogo krajevnih imén slovanskih je stvarjenih po brezi (staroslov. bréza, betula). Nemci so prekrstili dotična imena po krajih in časih prav različno in med drugim tudi v Fresach, Friesach, Friesack. Poslednja beseda zvoní popolnoma nemški in je bila povod narodnej ali ljudske etymologiji. Pravljica namreč poroča, da je bil nekđaj zlodej vse samopašne plemiče polovil in utaknol v veliko vrečo, s katero je vesel frčal proti peklu. V Friesacku zadene se tako močno ob crkvéni stolp, da se vreča nekoliko pretrga in četrtnina plemičev popada na tlá. Bili so jako veseli, da so ušli vragovim krempljem in v zahvalo nadeli so kraju imé Frie-sack = Frei-sack.³ Kakor je tú iz podomačenega krajevnega imena nastala pravljica, prav tako dobila je tujega naziva rastlina v nas svojo symboliko, ko se jej je bilo toliko izpremenilo imé, da se je glasilo slovanski.

¹ Navadna potočnica (*myosotis palustris* L.), ki slove v velrusč. nezabudka = n. vergissmeinnicht ima v malorusčini spominna vredno imé: ljubí mené. Gl. Zakrevskij op. cit. pg. 388.

² Prim. Pr. Sobotka op. cit. pg. 342. V Nemcih ima liebstöckel isti pomen in enako važnost. Gl. A. Wuffke *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, 2. Aufl., Berlin 1869, na stranéh 98, 342, 343.

³ A. Kuhn *Märkische Sagen und Märchen*, Berlin 1843, pg. 153, 154.

Stari Slovani so mrtvece ali sežigali in njihov prah v vrčih izročali materi zemlji ali je pa nesežgane naravnoč pokopavali. Vrhu njih delali so nasipe, katerim so rekali mogila (staroslov. mogyla tumulus) ali kakor mi danes pravimo: gomila. Beseda je obče slovanska in tudi ni dvojiti, da je že slovanskemu prajeziku bila lastna. Nekteri sodijo, da je tuja in mislijo na arabski manhal,¹ ali iz manhal postalo bi bilo staroslov. magyla, poljski magiła, ruski mugila in ne mogyla, mogiła in mogila, kakor se nahaja v teh jezikih ter z malimi premembami v vseh drugih slovanskih. Beseda je marveč domača in jej je korenika slovan. mog crescere, arjoevrop. magh, evrop. mag, h kterej spada tudi staroind. mahá, mahát, mahánt velik, lat. magnus, gr. μέγας in mnogo drugega.² Slovanščina dala je besedo litvansčini (mogiła), rumunščini (mogił, movił) in albanščini (gamúlje).

Po severnih in vzhodnih pokrajinah ruskih je vzlasti ob pobožjih rek dosta gomilnih nasipov ali velike ravnine (stepe) južnoruske so kar posejane s takimi spomeniki različne velikosti in obsežnosti in prav tako tudi jako različne starosti. Takemu nasipu pravijo danes na Ruskem kurgán, kar je zgolj drugo ime za gomilo.³ Beseda kurgán je mlajša od gomile in tuja. Še danes zagovarjajo sicer nekteri mnenje, da je kurgán postalo iz krugán, kar bi torej bilo staroslov. *kraganъ, ali kdor pozna glasovne zakone slovanskih jezikov, pritrtil mi bode, ako pravim, da bi sicer moglo iz kurgan postati krugan, kakor iz srednjelat. carmula staroslov. kramola ali iz arca novoslov. raka, nikakor pa ne narobe. Pomisliti je dalje, da ta beseda ni nobenemu drugemu slovanskemu jeziku znana in da je tudi v ruščini mlada ter bržčas stoprav iz kujige ušla v narodova usta. Kolikor je meni znano, nahaja se prvič v nekeji listini iz leta 1159., ali ni se sklicavati ná-njo, ker je bila ta listina ponarejena. Tedaj bi jo prvi imel letopis novograjski (novgorodski) in to pri letu 1224. ali tudi tú ne stoji kurgán v svojem pravem pomenu, ampak zaznamnja to karrus. gorodišče ali naše gradišče, staroslov.

¹ Gl. Muchliński Źródłosłownik wyrazów, które przeszły do naszej mowy z języków wschodnich, S. Peterb. 1858, pg. 87.

² Prim. A. Fick Vergleich. Wörterbuch d. indogerm. Sprachen, I.² 168, 169; Miklosich Lexicon palaeoslov. s. v. mogyla; idem Vergl. Grammatik d. slavischen Sprachen, I.² 66; II. 113; Krek Einleitung in die slav. Lit., pg. 131.

³ Nekterim starinarjem je megyla isto kar žrtvenik, dočim jim je kurgán nagrobni nasip v ožjem pomenu. Prvo besedo izvajajo iz mongolskega muhe - templum, drugo iz nekega tatarskega podnarčja, ali oboje krivo. Tudi stvarno niso dokazali prav nobene istinite razlike med kurganom in gomilo ter se nam tedaj ni spuščati v kakoršne koli natančnosti v tej zadevi.

gradišče.¹ S kratka, beseda ta se je tudi v knjigi prav tako pozno udomačila, kakor mogyla rano in stalno, ktero nahajamo v tako zvanem Nestorjevem letopisu že pri letu 945. in to natanko v pomenu nasipa ali holma.²

Ako pa beseda kurgán ni domača, od kod jo je neki ruščina vzela? Pravijo, da iz novoperzijskega gur-châne (natančneje pač gôr-châneh) - nadgrobje, nagrobni nasip, gomila.³ V tem jeziku je zares gôr sepulcrum, gôrâbeh fornix in sepulero exstructa, gôr-châneh domus sepulcralis, crypta, catacomba,⁴ in vzlasti zadnja beseda spominja precej na ruski kurgán, ali vendar bi se ne mogel odločiti za nazor, da je ruska beseda od tod vzeta na pôsodo. Slovanom bili so sicer v temnej starodavnosti na jugu nekteri êranski rodovi sosedje in takrat je utegnolo kaj êranskega jezikovnega blaga udomačiti se v slovanščini, ali kesneje bila se je ta vez popolnoma pretrgala in ne čudimo se, da so v toliko stoletjih prihajala le-sèm in odhajala od tod vsakovrstna ljudstva in med njimi vzlasti turska.

Zgodovina nam torej veleva, da pogledamo, ali ni gori omenjana beseda morda turskega proizvoda. Zares nahajamo v vzhodnej turščini: qur straža, pas (cingulum), pallisada, qurugh, quruq ograja, zid, ograjen kraj, qurghan, qurgan taborišče, gradišče — in več drugega.⁵ Turska plemena so od nekđaj rada stavila taborišča na velike gomile in so od tod dobila taborišča sama svoje ime. Zato ni dvojiti, da je pomenjal qurghan, qurgan to, kar v nas gomila, predno se je bil zvrgeł na pomen taborišča ali gradišča. Ob enem si pa zdaj tudi lahko tolmačimo, zakaj na poprej navedenem mestu novograjskega letopisa beseda kurgán pomenja gradišče in ne gomile, kakor bi pričakovali. Ako je pa dalje ruskej besedi iskati izvor v turščini, ali je možno povedati, od kterega izmed turskih narodov so jo Rusi dobili? Menim, da se dá tudi to precej trdno določiti.

V ruskej starej knjigi ne nahajamo tej besedi sledú pred letom 1224. Ne baš tako dolgo pred tem utaborili so se bili po južnej Rusiji tija do Dněpra Plavecí (Polovčci), narod turske krvi. Samih sebe imenovali so Uze, imen. Uzi (v byzantinskih spisih *Ουζοί*), kar je po-

¹ Gl. Kotljarevskij O pogreb. obyčajach jazyčeskich Slavjan, Moskva 1868, pg. 22; Drevnosti. Trudy moskovsk. archeol. obščestva, Moskva 1873, III. 270.

² I povelě (Olga) ljudemъ svojimъ sъsuti mogylu veliku. Miklosich Chronica Nestoris cap. 29, pg. 32; cf. etiam cap. 28, pg. 30.

³ Muchliński op. cit. pg. 72 in nekteri drugi pred njim in za njim.

⁴ J. A. Vullers Lexicon persico-lat.-etymol. I. 1043, 1044.

⁵ Prim. H. Vámbéry Etymol. Wörterbuch d. turko-tatarischen Sprachen, Leipzig 1878, pg. 81, 82.

kvarjeno iz Ghuzi in to iz Oghuzi, Byzantincem pa so navadno Kumani (*Kómanoi*), koje imé se v njih prvič leta 1078, nahaja. Gotovo so bili prav blizu v rodu s Pečenegi, in nekteri slutijo celó, da obé imeni znamenujete isti narod.¹ Že Anna Komnena omenja, da govoré Pečenegi in Kumani isti jezik.² — Tudi Magyarom bil je Plavec po ruskem zgledu Palócz, in prav tako imenujejo zapadni letopisei tá narod Falawa, Valewe, Valwen.³ — Na Ruse bili so Plavci prvič udarili 1061. leta in je premagali na 2. dan svečana meseca.⁴ Letopisec poroča še na mnogih drugih mestih o njih, a nikjer nič dobrega. Bilo je to krvíželjno ljudstvo in grabljivo, kar nam obilo drugih izvirkov do dobra potrjuje. Brez vojskovanja in kradeža jim skoro ni bilo živeti, in koliko so pred njimi baš Rusi bili pretrpeli, ostalo nam je zapisano na marsikterej strani domačih poročil in vrhu tega v velevažnem spomeniku, kteremu je naslov „Slovo o polku Igorevč“. Radi ali neradi morali so Rusi s Plavci mnogo občevati ter se je pri tem poslu prijela ruskega jezika gotovo kakšna beseda njihovih nepridiprav sosedov. Ena takih besed je tudi kurgan, ki znamenuje v kumanskem narečji prav to, kar staroslov. mogyla - tumulus in kur ono, kar v drugih vzhodnoturskih jezikih.⁵ Ako je tedaj izpeljava moja dosta utrjena, obveljalo bode menda, da je beseda kurgan po Plavcih došla v ruski jezik.

Povedali smo že, da je po Rusiji polno vsakovrstnih mogil, kterih so že do zdaj na tisoče prekopali in znanstveno preiskali. Stoprav ko bodo raziskavanja dovršena, zvedelo se bode morda, kterim narodom nam je posamne prisvajati, kajti danes smo o tem kljubu mnogemu trudu še precej slabo podučeni.⁶ Na malem prostoru

¹ H. Vámbéry *Der Ursprung der Magyaren*, Leipzig 1882, pg. 97 seqq.

² Edit. Paris, pg. 232. K. Zeuss *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München 1837, pg. 744.

³ Gl. Zeuss op. cit. pg. 744. Zeussu so tú „Polovci“ prebivalci dolin ali poljanci in takisto zahteva tudi Vámbéry (op. cit. pg. 102), češ, da je etymon isti kakor v besedi Poljaci, ali kakor on piše: Polaci. Zmotila je obá brčias polna ruska oblika. Ista napaka je v K. Fr. Neumanna knjigi „Die Völker des südlichen Russlands“, Leipzig 1855, na str. 132. V pomenu sklada se pač ruska beseda z nemško, a te zopet ni ločiti od stgnem. valavahs, srgnem. valevahs - flavicomatus. Prim. Schade *Altdeutsches Wörterbuch* 2, pg. 159. Plavci, Polovci, Falawa, Valwen so tedaj plavolasi ali žoltolasi narod. Da bi se bilo mislilo na žolto barvo njihovih konj, kakor nekteri trdijo, zdi se mi prav malo resnici podobno.

⁴ Miklosich *Chronica Nestoris* cap. 59, pg. 101. Na enem mestu (cap. 79, pg. 145, ad a. 1096) je letopisec sam imenuje Kumane. Kumani, rekčše Polovci.

⁵ Cf. Comes Géza Kuun *Codex cumanicus bibl. ad templum divi Marci Venetiarum*, Budapestini 1880, pg. 222.

⁶ Menda pogodim komu, ako povém, da je literatura tega predmeta do 1870. leta našeta v Bestuževa-Rjumina knjigi „Russkaja istorija, I. S. Peterburg 1872“ na str. 157 do 160. Kesneje se je mnogo o istem predmetu pisalo po raznih znanstvenih

nahajajo se taki nasipi tako različni po obliki in vsebini, da jih je vrlo težavno razporediti po časih in narodih. Tukaj imposantna gomila skythskega vladarja z dragocenostmi vsake vrste in ne daleč od tod nasipi kakšnega ubornega pastirskega naroda brez vsakih kovinskih ostalin, — ali kterege, kdo vé? Osobito po dolenjih pridněprovih krajih in sploh po vsej južnej Rusiji kočevalo je dosta različnojezičnih narodov in narodičev, in vsakteri je bržčas ostavil tukaj svoje spomenike. Zato jih tudi nikjer ni toliko in tako različnih, kakor baš po teh poljanah. Učenjaki bi radi določili njih zgodovino ali tudi narod tolmači, po svojem sevéda, kakovega takega spomenika postanek. V prejšnjem číslu videli smo, kako narod etymologisuje, poglejmo zdaj, kako on historisuje.

Kakih pet vérst od Loemanske Kamjanke, majhne maloruske vasi na Dněpru, nahajajo se trije kurgani: „Blizneey“,¹ „Storoževoj“ in „Halahancka“. O prvem se tó-le pripoveduje:

Nekdaj živel je tukaj tatarski chan Bek-Mechmed, ki je imel mnogo žen in med njimi tudi Rusinjo, po imenu Marijo. Uplenili so jo bili Tatari za nekega tolovaškega napada. Marija bila je nenavadna krasotica in chan jo je ljubil nad vse druge žene svoje. Ženam se je to jako zamerilo in premišljale so, kako bi Marijo ugonobile. Dolgo tega niso mogle, kajti chan jo je skrbno čuval in tudi ni verjel nobenemu obrekovanju. Slednjič podkupi neka teh chanovih žen zdravnika, da spravi Marijo s sveta. Ko je nosila Marija pod srcem, začel je zdravnik šepetati channu na uho, da je ona v zvezi z nekim ruskim ubežnikom, kteri se je pomahomedanil in zdaj služi na chanskem dvoru. Chan ne ver-

časopisil in v posamnih razpravah. Dalje bavili so se vsi dosedanji arheološki kongresi ruski manj ali več tudi s tem vprašanjem ter tako zdatno pripomogli, da se je tudi tú svitati začelo. Prim. postavim delo „Trudy pervago archeologičeskago szézda v Moskvi 1869, Moskva 1872“ na mnogih mestih, ki so tudi navedena na str. 9 „ukazatelja predmetov“ s. v. kurgany. Izmed znanstvenih glasil zaslučuje prvo mesto zbornik „Drevnosti. Trudy moskovskago archeol. občestva“, kterega mi je znanih sedem zvezkov (Moskva 1865—1878). Marsikaj nahaja se v periodičnem delu „Zbiór wiadomości do antropologii krajowój“, ktero na svetlo spravlja krakowska akademija znanostij. Od leta 1877. do lani natisnenih bilo je šest zvezkov. — V posamnosti se ne spuščam nobene ali vendar bodi omenjena Iv. Zabělina razprava „Drevnjaja Skifija v svoich mogilach“, ki je natisnena v tega pisatelja delu „Istorija ruskoj žizni s drevnějšich vremen, č. I. (Moskva 1876)“ na str. 613 do 647. Pogl. še istega dela č. II. na str. 383 do 394. Spomina vreden je prav tako kratki ali temeljiti spis A. H. Kirkora „Hroby a mohyly předhistorické v Polsee, na Litvé a Rusi“, ki je natisnen v knjigi: Sbornik slovanský. 1881. Redaktor Edv. Jelinek, v Praze 1881, na str. 1 do 28. Kar se nahaja v delu „Materialien zur Vorgeschichte des Menschen im östlichen Europa von A. Kohn u. Dr. C. Mehlis, Jena 1879, I. 266—375“, prevedeno je iz slovanskih razprav in ne povsod točno ali pridejane podobe so hvale vredne.

¹ Rus. bliznec je slov. dvojček ali bližnják, srb. blizanae, srasslica.

jame natolecovanju in hoče zdravnika kazniti ali le-tá ga pregovori, da prepusti stvar božje razsodbi. „Ako porodi Marija le eno dete, bodi to znamenje, da sem bil lažnik,“ pravi zdravnik chanu, „in ti me kaznuj; ako pa porodi dvojčka, govoril sem resnico in ti stori, kar hočeš.“ Chan nekoliko pomisli in potem privoli. Črez nekaj mesecev porodila je Marija dvojčka. Chan zaukaže Marijo na gromadi sežgati, dvojčka pa živa zakopati. To se je precej zgodilo in dvojčka so zakopali na tém-le mestu. Kesneje pak se je zdravnikovo sleparstvo bilo odkrilo in za kazen mu chan zaukaže, da nosi do smrti na gomilo dvojčkov zemljo. Zdravnik nosil je leto dnij zemljo in nasipal tá-le kurgán, — kar se je zvedelo, da si vzdržuje moči z različnimi zdravili. Ko mu je vzemó, ostrupi se in premine. Truplo njegovo pokopali so poleg kurgana. Na vsako obletnico njegove smrti gori baš o polnoči vrhu kurgana zdravnik na gromadi, Marija pa poleg gromade stojéc drži deteti svoji v naročji.¹

O drugem kurganu je ustno poročilo jako malobesedno. Pripoveduje se o njem zgoli to, da je bil Zaporozcem nekaj stražišče in zato mu imé „Storoževoj“. Kako pa je nastal in zakaj, o tem narodna usta molcé.²

Tre tjem u pa zopet narod prisvaja posebno zgodovino, kakor prvemu. Za Ivana groznega ubil je bil in okradel razbojnik Halahan bogatega bojara in potem sem ubežal. Takrat so tukaj živeli Zaporozci, ki niso nikomur prizanašali. To je razbojnik dobro vedel in ker se je bal, da ne bi Zaporozci storili z njim tako, kakor je bil storil on z bogatim bojarom, zakopal je ukradeni denar in si postavil kočico, v kterej je prebival. Vendar je bil vedno v strahu, da ga ne bi ubili in denarjev našli. Zato jame na obrežji zemljo kopati in jo nad zakopane denarje nasipavati. Delal je to tako dolgo, dokler ga ni nekega dné zasula zemlja, ki se je bila nad njim utrgala.³

Vedno sveža prostonarodna domišljija je pač občudovanja vredna. Ona ne stvarja samo divne symbolike raznovrstnim rastlinam ter prisvaja tolikim živalim čudovitih lastnostij, ampak oživlja celó mrtvilo gomil in pečin. Da, — tudi pečin.

Na Dněpru blizu naselitve Jamburg stojite prav blizu obrežja druga proti drugej velikanski skali tako, da se ona na desnej strani reke bolj v breg upira. Narod pripoveduje o teh skalah tó-le:

Davno, prav davno živela sta na svetu brata velikana. Odpravita

¹ Věstnik Evropy 1881, IV. 400. Prim. tudi Malorusskija narodnyja predanija i razskazy, svod M. Dragomanova, Kiev 1876, str. 227, 228.

² Věstnik Evropy 1881, IV. 401; Dragomanov op. cit. pg. 228.

³ Věstnik Evropy 1881, IV. 401; Dragomanov op. cit. pg. 228, 229. V tej knjigi je še mnogo pripovedek o gomilah; ves IX. oddelek govori skoro samo o njih. Prim. str. 224—240 in 424, 425.

se nekđaj po belem svetu in prideta v ta kraj. Takega raja, pravita, ni nikjer več na svetu. Postavita si tú na bregu Dněpra koči in začneta uživati življenje. Ni trajalo dolgo, da sta se sprla. Dveh medvedov v enem brlogu ni udomačiti. Ker so prepiri dohajali do krvi, skleneta mirno se ločiti. Toda nobeden se noče umaknoti drugemu in zato se takisto zmenita, naj oni tú ostane, koji bode z enega brega na drugi vrgel velikansko skalo. Res vzame vsak ogromno skalo in jo vrže s svojega brega. Prvi zavihti in zalučí mlajši ter pade njegova skala v vodo, ne daleč od brega. Nato vrže skalo starejši. Po zraku je zažvižgalo, ko je njegova skala letela. Padla je na desnem bregu in ubila mlajšega brata. To se je starejšemu grozno užalilo ali kesanje bilo je zastonj. Ostal je bil tú in se oženil. Imel je mnogo potomstva, katero je osnovalo Zaporoško Sěč. Sinovje tega velikana bili so prvi prosti kozaki, naselivši se na otoku Chortici.¹

Ti zgledi nam jasno kažejo, da ima prosti narod zares v marsičem svoje posebne zgodovinske nazore, izvirajoče iz žive domišljije ali obraznosti njegove. Ta ga dela sposobnega, da si po svojem tolmači prav tako veličastne nebesne prikazni kakor vse okoli sebe, kar koli vzbuja njegovo pozornost in zvedavost. Kakor je kos gomilam in skalam udahnóti zgodovinsko življenje, tako mu ni nič nenavadnega nekterim kamnom prisvojiti nenavaden izvor in izvenredne moči. Taki so v prvej vrsti kamneni izdelki predzgodovinskih narodov, ktere smatra ljudstvo napačno za proizvode posebnih natornih dogodkov. Tega nazora držé se strastno ne le slovanski ampak skoro vsi narodi po Evropi in Aziji. Jasna poročila o tem nahajamo prav tako v staroindijskih hymnah ter v pisateljih grških in rimskih, kakor v prostih pričah raznih današnjih narodov.

Dovolj je, ako gredóč opozorim čitatelja na tako zvane gromne strele, koje se zovejo latinski *cerauniae* (Plinius Hist. natur. 2. 38; 37. 9, 51; prim. gr. *κεραυνός* in *κεραύνιος*) ali *baetuli* (Plinius Hist. nat. 37. 135; od gr. *βαίτυλοι* meteorni kamni) in nemški *donnersteine*, *donnerkeile*, *donneräxte*, *donnerhämmer*. Mislilo

¹ Věstnik Evropy 1881, IV. 402; Dragomanov op. cit. pg. 230, 231: Dva kamnja bogatiri. Tú je pripovedka nekoliko drugače zasuknena, in se mi dozdeva, da razlike od one situaciji bolje ugajajo. Bogatirja (ne brata) sta se takisto pogodila, da oni ostane, kdor skalo dalje vrže. Najprej vrže levega brega bogatir skalo; ona pade v vodo. Za njim zadegne bogatir z desnega brega svojo skalo, in tá obtiči na suhem bregu. „No, ker se je to tako odločilo,“ pravi prvi, „pojdem od tod, ti pa se naseli tukaj.“ Tako se je tudi zgodilo. Na levega brega skali pozná se še danes prav razločno, kjer jo je bil bogatir zagrabil.

Nekaj zdi se mi tú nekoliko čudno. Oba nabiralca narodnega blaga čula sta pripoved iz ust iste osebe, namreč Josipa Omeljenka, eden 1875., drugi najkasneje 1881. leta, in vendar razlike med to in ono pripovedtjo nikakor niso neznatne.

se je, da padajo ti belemniti iz oblakov, kedar se bliska in grmi. Nikdar bajè ne ostanejo na površji zemlje, ampak se zarijejo precej globoko vá-njo, a po sedmih letih zleze jih zopet nekaj na površje.¹ Ko je ljudstvo bilo posebilo nebesne prikazni, postati je morala gromna strela attribut boga gromovnika, torej v nas boga Peruna.² Zato je po staroindijskih bajevnih nazorih vâdžra gromna strela Indrova kakor po staroskandinavskih mjölnir Thôrova. Starejša slovanska poročila o tem kamnu so jako skromna in se nahajajo zgolj v ruskih spomenikih. Imenuje se tú gromъna, gromъnaja strěla ali strělъzka.³ V smislu staroindijske in staroskandinavske tradicije smeli bi pričakovati nekoliko ožje zveze z bogom Perunom, ali doslé natisneni starejši spisi nimajo ničesa takega. Pač pa se nahaja v nekem nenatisnenem „Travniku“, česar bi radi. V tem spomeniku je gromna strela natanko opisana in je vrhu tega pristavljeno, kakove moči jej prisvajajo. A med drugim se tudi navaja, da pade ta kamen vsled grmenja z neba in da mu Perunj-kamenъ, t. j. Perunov kamen pravijo.⁴ To je važno poročilo, kajti sklepati smemo po njem, da je tudi v Rusih in gotovo v Slovanih sploh gromna strela zares bila nekđaj attribut boga gromovnika.

5.

Bodi mi dovoljeno dostaviti nekoliko vrstic gosp. Fr. Hubada zanimivemu sestavku „Nemška pesen o Hildebrandu in njene sestre slovanske“, natisnenemu v lauskem Kresu na str. 630. do 638. Ker je čitateljem snov tega epičnega predmeta gotovo še dobro v spominu, ni je treba tú ponavljati in torej pričnimo kar z dostavki samimi.

¹ Za posamnosti mi tú ni, ali kogar zanimajo, pogledi m. dr.: Afanasjev Poetič. vozzrěnja Slavjan na prirodu, I. 244 seqq.; J. Grimm Deutsche Mythologie, II.³ 1171; Mannhardt Germanische Mythen, Berlin 1858, pg. 105 seqq.; E. B. Tylor Forschungen über die Urgeschichte der Menschheit u. die Entw. der Civilisation, Leipzig 1866, pg. 285—291; idem Die Anfänge der Cultur, Leipzig 1873, II. 264—267 et passim; Joly Der Mensch vor der Zeit der Metalle, Leipzig 1880, pg. 264—266; Graf A. S. Uvarov Archeologija Rossii; kamennyj period, Moskva 1881, I. pg. 2 seqq.

² O njem govori pisatelja teh vrstic knjiga „Einleitung in die slav. Literaturg.“ na str. 101 in 102.

³ Mimo drugih spomenikov govori se o tem tudi v Domostroji. Gl. Domostroj po spisku imperat. občestva istorii i drevnostej rossijskich, Moskva 1881, cap. 8, pg. 22. Kakor v drugih starejših spisih omenjajo se i tú poleg gromnih strel tudi gromni topori ali gromne sekire.

⁴ Gl. Zabělin op. cit. I. 510, 511, kjer je iz rokopisa Zabělinovega natisnen odlomek o Perunovem kamnu. Natisneno je sicer Perunъ-kamenъ in morda tudi tako stoji v rokopisu, a da je Perunъ-kamenъ (t. j. Perunj in ne Perun) pravo, ni mi treba obširnejše razlagati. V Florinskega delu „Russkie prostonarodnye travniki i lěčebniki, Kazánj 1880“ ne govori noben oddelek o tem kamnu.

Vsa stvar suče se glavno o boji med očetom in sinom ali pa med bratoma in to obakrat vsaj z večine s tragičnim koncem dejanja. Navadnejša in tudi starejša je pač tradicije ona oblika, v kateri je ohranjen spomin o boji med očetom in sinom, kakor je to osobito v ruskeji med slovanskimi ali v starogrškeji, staroperzijskeji, irskeji, francoskeji in še drugod.

Za srbsko navedena je v omenjeneji razpravi pesen o Predragu in Nenadu.¹ Nenad premaga in usmrti Predraga, a doznavši, da je mrtvec bil brat njegov, potegne izza pasú nož, zabode si ga v srce in pade mrtev poleg brata.

Večkrat sem že govoril in pisal o uzajemnosti mnogih národnih pripovednih snovij srbskih in bolgarskih ter ob enem poudarjal velike prednosti prvih mimo drugih. Isto nahajamo prav tako tukaj ali takrat z razločkom, da je tudi bolgarska povest epično še dokaj dovršena ter dejanje jasno do najmanjših posamnostij. Nahaja se v P. B e z s o n o v a danes že sila redkeji knjigi „Bolgarskija pėsnj iz sbornikov Venelina, Katanova i drugih Bolgar“, Moskva 1855, na str. 153. do 158. ter ima naslov „R a d o j i J a n k o l“. Srbska in bolgarska pesen ste si tako blizu po vsebini, kakor bi obė nastali bili iz istega izvirnika ali bi pa ena izcimila se bila iz druge.

Kakor po srbskeji Predrag zapusti po bolgarskeji povesti Jankol tovariše in ide prašat matere svoje, ali ni morda porodila še drugega sinú od njega. Ona mu razodene, da je porodila tudi sina Radoja, a da so ga že pred tridesetimi in petimi leti bili uplenili Turki. Jankol se mahoma odloči iti ga iskat, akoprem mu mati odsvetuje, češ, da je toliko let za njim žalovala in ga zdaj že prežalila. Jankol si utakne puščic za pas, obesi lok na ramo in odpotuje križem svetá. Hodi od iztoka do zapada in dospé do gore Dobrodže. Ljudje ga srečujejo in svarijo, naj tod ne hodi, kajti petnajst let je že, odkar se je tukaj pokazoval vojvoda Radoj, pred katerim niti človek ne uide niti ptica ne prefrčí. Ali on ne uboga, ampak krene dalje. Prišedši v gozd zavriska in zapoje. Ko ga vojvoda Radoj začuje, ogovori junake svoje rekóč: „Kakoy nagajivec (gedija) je pač, ki tú hodi in pesen poje? Na noge junaki in na pot, da mi nagajivca ulovite in mi ga živega pripeljete!“ Junaki odidejo hotéč Jankola uloviti, a on sname lok z ramena, razpaše pas s puščicami, začne streljati in postreli sedemdeset in pet junakov. Radoj ostane samodrug, potegne ostro sabljo in odseka junaku glavo, ktere jezik mu še naznani, da je umoril brata. To začuvši zgrabi vlaški nož, pa si ga zabode v srce rekóč: „Leží bráte Jánkóle, da ležím“.

¹ Vuk Stefanović Kar. Srpske nar. pjesme, u Beču 1845, II. 75–81.

Inačico (varijanto) tej pesni nahajamo v bratov Miladinovcev zborniku „Balgarski narodni pèsni“ na str. 239. do 240. ali br. 152. Začetek je še bližji srbskej nego li v baš navedenej. Vsak izmed tovarišev Jankolovih napiva bratu svojemu, a on napiva konju si, ker brata nima, za kar se mu „družina podsmiva“. Po materi zvé, da je imel brata Nikolo, ki je pred tridesetimi in tremi leti ubežal na Rabuhčisko planino, kjer vojvoduje. Mati mu resno odsvetuje, da bi šel iskat ga, ali on vendar zasede konja in prijaše na Rabuhčisko planino, kjer jame brata klicati na vse grlo. Ko ga Nikola začuje, velí svojim tovarišem, da ga primejo in préd-nj pripeljejo, kar se tudi zgodí. Potém se brata sprimeta in borita tri dni neprenehoma, ali nobeden ne more drugega premagati. Slednjič se spoznata, sprijaznita in domú odrineta.

Konec je torej čisto drugačen od prejšnje pesni in se med drugim sklada z znano nemško pesnijo 15. stoletja,¹ z neko grško² in rusko,³ razpravljajočo popolnoma isti predmet. — Le gredóč bodi omenjeno, da mi je takov konec znamenje poznejše tradicije in tako rekóč proizvod nekakšne mehkotne romantike, ktere v bolgarskih in ruskih ter vzlasti v srbskih pesnih sicer ne nahajamo.

Zamolčati ne smém, da nam je sporočil tudi Saxo Grammaticus povest, ktero je primerjati srbskej in bolgarskej in ktere vsebino je tedaj vredno nekoliko natančneje poznati.

Švedski glavár Gunnar bil je velik sovražnik Normanov in zató plane prilično na Norveško, kjer grozovitno morí in požiga. Ko o tem zvé kralj normanski, sivolasi Regnald (Regnwald), skrije svojo hčer Droto (Drötto) v pečino, navlašč za to pripravljeno. Odloči jej dostojno služebništvo in jo preskrbi s potrebnim živežem. Da se ne bi po kakšnem rtiči pečina poznala, zaukaže tlá nad njo uravnati. Potém se podá na vojsko, ali Normani bili so tepeni in on je bil ubit. Gunnar zasleduje povsod kraljevo hčer, o ktorej je čul, da je skrita v varnem zavetji. Pripetí se, da začuje na istem kraji podzemeljsko mrmranje. Čim bolj vleče na uhó, tem bolj se mu dozdeva, da čuje človeške glasove. Precej zaukaže zemljo razkopati, in kmalu staknejo pečino in v njej kraljevo hčer s službenicami, ktere vse posekajo, ker so se jim bile v brán postavile. Gunnar se polasti vseh dragocenostij, kterih je bilo polno v pečini, Droto pa prisili, da mu postane hotnica. Sin njen Hildiger (Hildigêr) bil je v krviželjnosti kmalu očetov tekmeec. Ni ga imel dru-

¹ Jak. u. Wilh. Grimm Die beiden ältesten Gedichte aus dem achten Jahrh., Cassel 1812.

² M. Büdinger Mittelgriechisches Volksepos, Leipzig 1866, pg. 26—30.

³ Onežskija byliny zapisannyja A. F. Giljferdingom létom 1871 goda, Sankt-peterburg 1873 na str. 955 do 957.

gega veselja od ubijanja. Ker ga ni bilo ukrotiti, zapodi ga oče sam v prognanstvo, kjer pa svojih grozних razvad ni prav nič opustil. — Med tem zvé Borkar, kako sramotno je ravnal Gunnar z Regnaldovo hčerjo. Ubije ga in se oženi z Droto, ki ga je že zategadel rada vzela, ker je kaznoval morilca njenega očeta. Dobila sta sina Haldana (Halfdana), kterega so imeli s početka za slaboumnega, ki se je pa kesneje odlikoval po mnogoterih sijajnih delih.

Ko se je bila vnela vojna med švedskim kraljem Alverom (Alfherom) in med Rusijo, hitel je Haldan takoj Rusom na pomoč, ki so ga vsi z največjo častjo sprejeli. Vojski se postavite druga proti drugej, in švedskega kralja vojniki Hildiger, Gunnarjev sin, pozove ruskih junakov na dvoboj. Ker slutiti, da mu bode Haldan nasprotnik, kterega je spoznal brata, noče se z njim bojevati, češ, da je že premagal 70 junakov, dočim se Haldan z ničim enakim ne more ponášati. Zaukaže mu, da mu je pokoren in da stori zgoli to, kar je njegovim močém primerno. Tako je ukrenol za tega voljo, ker se je bal za življenje bratovo, nikakor pa ne, da bi bil dvojil na pogumu njegovem. Mesto Hildegerja pozove torej Haldan drugega junaka in ga premaga. Drugi dan terja dva in ja usmrti; tretji dan tri, četvrti dan štiri, peti dan pet. Vse je bil pobil in ko jih osmi dan osem pozove na boj in vse enoč premaga, stopi mu jih ednajst nasproti ali zastonj, kajti vseh ednajst je na hip pomahal. Zdaj se mu tudi Hildiger ne smé in ne more več ustavljati. Ustopita se drug proti drugemu in se jameta boriti. Kmalu čuti Hildiger, da ga je Haldan smrtno ranil. Brzo vrže orožje na tlá, pade na kolena in razodene nasprotniku, da je ugonobil lastnega brata.¹

¹ Saxonis Grammatici Historia Danica. Rec. P. E. Müller & J. M. Velschow, Havniae 1839, I. 350—359. Pisec zajemal je čisto snovi iz narodovih ust in da je prav v tej povesti malo zgodovinskega jedra, slutilo je že več učenjakov ter se jim bode javljale kdo ustavljal, ki se je natančneje bavil s takimi in enakimi poročili. Smrtno ranjeni Hildiger se izpoveduje bratu v lepej vezanej besedi, katero zopet nahajamo v islandski narodnej pesni (cf. op. cit. III. 204—209), kar dokazuje dovolj, da se je Saxo Grammaticus oslanjal na národno pripovedko. Povedati mi je, da Saxo Grammaticus dogodka mnogo širje in vzlasti dramatičneje pripoveduje, nego sem jih jaz navel; izostale so vse episode, ki niso z našim predmetom v najokžej zvezi in naj so še tako zanimive in poučne. — Per parenthesis naj tudi povém, da v istej VII. knjigi (str. 330—333) Saxo Grammaticus jako mikavno pripoveduje, kako je snubil Ebbonov sin Othar prekrasno Syritho, koja povest imá zopet svojo jasno analogijo v našej in bolgarskej tradiciji. Prim. Janežičev Slov. glasnik X. 93—94; Rakovski Pokazalec itd., Odesa 1859, str. 127—129; Drinov v: Periodičesko spisanie na b'lgarskoto knižovno družestvo, knižka XI. i XII., Braila 1876, str. 153—157; Dozon B'lgarski narodni p'sni; chansons populaires bulgares inédites, Paris 1875, str. 17—20.

Tudi v s r b s k e m narodnem slovstvu ohranil se je pa dalje spomin na boj med očeto in sinom, dasi dosta manj jasno nego li spomin na boj med bratoma, o katerem smo baš govorili. Dotične pesni ¹ vsebina je tá-le:

Ribniški aga (aga od Ribnika) pošlje Juriju Senkoviću pisanje, v kojem ga zove na dvoboj (mejdan). To ga hudo prestraši, kajti postal se je že bil jako in moči so ga zapuščale.

Ne mogu se ni konja držati,
Kamo l' terat' po mejdanu s Turci.

Ponudi se mu sin Ivo, da hoče zá-nj „na mejdan izići“, ali oče mu odsvetuje, češ, da je stoprav šestnajst let star, a Turčin da je junak v dvoboju, kteremu ga ni v deželi enakega. Obleko ima strahovito:

Risovina ² i samurovina, ³
A na konju sama medjedina, ⁴
Bojno koplje ⁵ vukom pokrojeno;
Samo češ se ruva ⁶ poplašiti,
A kamo li kad podvikne ⁷ Turčin,
A pocikne ⁸ konjic pod Turčinom,
Od straa ⁹ češ pasti sa konjica,
I svoju češ izgubiti glavu;
Pa što ć' tužan posle tebe baba? ¹⁰
Ko l' će babu leбом doraniti? ¹¹
Ko l' po smrti stara saraniti? ¹²

Ker se Ivo ne dá pregovoriti, obleče ga serec v svojo obleko, pri-paše mu svojo sabljo, osedla mu svojega dimca (doru) in se poslovi z njim, poučivši ga še, kako se mu je na boji vesti.

A kad Ivan primio blagoslov,
Ljubi babu u skut ¹³ i u ruku,
I u zemlju, gdi on ¹⁴ čizmom ¹⁵ staje,
Staru majku celiva u ruku:
„Prostite mi, moji roditelji!“
Pa se Iva konja privatio,
Pa na mejdan ode pevajući,
Roditelji ostaše plačujući.

Ko prijaha na polje Ribniško, ugleda beli šotor in pod šotorom ago, kterega precej pozove na dvoboj. Nastane huda borba, v kterej ustrelí aga Ivu konja med črne očí, da pade v zeleno travo, a ipak slednjič pre-maga Ivo nasprotnika in mu odseka glavo. Potém obleče agino ob-leko in beží pred Turkoma, ki hitita za njim na čilih, skočnih konjih in ga pripodita do gore.

¹ Vuk Srpske nar. pjesme, u Beču 1846, III. 390—403 ali br. 56.

² risja koža. ³ sobolja koža. ⁴ medvedja koža. ⁵ kopje, sulica. ⁶ ruvo m. ruho = obleka. ⁷ zavpije. ⁸ zarzgeče. ⁹ straha. ¹⁰ oče. ¹¹ m. dohraniti - preživeti. ¹² m. sahraniti - pokopati. ¹³ rob, obšiv. ¹⁴ t. j. oče. ¹⁵ črevljem.

Eto Turkom nevolje velike:
 Na konjma ga terati¹ ne mogu,
 Dobre Turci konje odsedoše,
 Pa za jelu konje povezaše,
 Pak pešice teraju Ivana.

Ivo je modra glava. Ko ga Turka po gori zasledujeta, vrne se h konjema in ja odveže ter enega zajaše, drugega odpelje. Ko prijaše blizu domačega dvora, ugleda ga „stara mila majka“, ali ga ni spoznala, ker je nosil agino obleko in jahal tujega konja. Solze se jej ulijó po belem lici in brzo kliče po moží in tožuje, da je Ivo poginol in aga prišel jima dvore plenit in ja zarobit, da pod starost služita Turku. Ko mož začuje te besede

Proli suze niz junačko lice,
 Pak on djipi² na noge junačke,
 Pak pripasa mača zelenoga,
 Pak on brže na čaire³ trči,⁴
 Te uvati staru bedeviju,⁵
 Nema kade da sedlom osedla,⁶
 Već se goloj na ramena baci.

Na to skoči pred Iva, ktereга ne more poznati, ker je promenil obleko in konja ter ga takó-le ogovori:

„Stani kurvo, ago od Ribnika!
 Lasno⁷ ti je dete pogubiti,
 Kome nema ni šesnaest leta;
 Al' od',⁸ ago, te pogubi starca!“

Zastonj Ivo ugovarja razsrjenemu očetu, da ni aga. Od žalosti ga oče niti ne posluša, ampak skoči ná d-nj, da bi mu odsekál glavo. Ko sin vidi, kakova nevarnost mu pretí od lastnega očeta, zasukne se in jame bežati. Oče se spusti na konji za njim in ga dohiti. V tej zadregi seže v torbo po agino glavo in jo vrže pred svojega roditelja. Ko jo tá ugleda

Baci mača u zelenu travu,
 Pak on skoči s bedevije stare,
 Pod Ivanom konja privatio,
 Svoje čedo⁹ na ruke privati,
 Pak Ivana i grli i ljubi.

Zadnji oddelek te pesni se gotovo smé primerjati z onimi pripovednimi snovmi drugih narodov, v kterih se opisuje bojevanje med očetom in sinom, dasi je nagib boja in nekoliko tudi boj sam na sebi drugačen. Glavno na vsej episodi kakor v marsiktereј sorodneј je

¹ gnati, goniti. ² skoči. ³ hlev. ⁴ hiti. ⁵ arabsko kobilo. ⁶ ne utegne je osedlati. ⁷ lahko. ⁸ hodi. ⁹ dete; prim. staroslov. čedo, nem. kind.

to, da oče sina ne spozná in torej nima uzroka odjenjati od boja. Po drugih inačicah prav tako mlajši ne verjame trditvi starejšega, da mu je le-tá oče in boj se tedaj tudi ne ustavi. Tudi se nektre od drugih po posebnosti razlikujejo, da se oče spoznavši sina vendar boja ne ogiblje, ker se boji, da ga ne bi imeli za strahopetnega. Očetovska ljubezen umaknoti se mora junaškej časti.

Med slovanskimi narodnimi poročili nagiblje na vse to še najbolj rusko, kar se že more po onem posneti, kar je gosp. Hubad o tem priobčil.¹ Sploh ga pa ni slovanskega naroda, ki bi se bil te snovi tako močno oklenol, kakor ruski, o čemer se vsakdo prepriča, kdor le površno pregleda velike zbornike ruskih „bylin“, ki jih imamo od Rybnikova, Kirčevskega in Giljferdinga (Hilferdinga). Konec boja je po teh različnih epičnih pesnih z večine tragičen in Ilja Muromec vselej zmagalec, kajti smrt mu na boji ni namenjena, kakor pesen poje. A tudi na nasprotniku njegovem občuduje tradicija izredne telesne moči in neustrašljivi pogum. Saj je pa tudi sin prvaka med vsemi junaki in mu je prav tako mati bila junaške krvi.² Ali kdo je bila in kako je je bilo imé?

O tem se je dosta ugibalo ali malo določilo. Da bi bila to žena velikana Svjatogora, kakor še danes nekteri mislijo, podobno je prav malo resnici. Pesni same o tem ali popolnoma molčé ali pa vedó skopo malo povedati. O imenu te junakinje ni niti sluha, razven da jo enkrat pesen imenuje Savišno.³ V drugej zove se Ofimja Aleksandrovna in hvali pred Vladimirom njen soprog Ilja Muromec njeno premetenost, češ, da je ukanila devet carjev in deset mogočnih ruskih junakov ter da utegne tudi Vladimira ukaniti. Vladimir se zaradi tega nad Iljo razjezi in ga vrže v ječo, iz ktere ga prav zvijačno reši Ofimja Aleksandrovna, za moškega preoblečena.⁴

Da pesen govori o ženi Ilje Muromca, dela jo sumljivo, kajti tradicija pozná ga dosledno sameca.⁵ A tudi vsa tá povest nima v nobenej drugej pesni nobene podpore. Ilja prišel je marveč po pomoti narodnega pevca v to pesen mesto junaka Stavra Godinoviča, o kterega soprogi se v mnogih pesnih prav isto pripoveduje, kar tukaj o Ilji Muromci.⁶ — Tudi tá pesen nas torej nič ne pouči o materi Iljinega sinú.

¹ Kres II. 636—638.

² Isto tako je v grškem poročilu (prim. M. Büdinger op. et l. cit.) in skoro povsod drugod.

³ Pésni sobrannyja P. V. Kirčevskim, Moskva 1860. I. 57.

⁴ Giljferding op. cit. pg. 113—115.

⁵ Le éna pesen govori napačno o ženi njegovej. Gl. Kirčevskij op. cit. I. 56—58.

⁶ Prim. Drevnija rossijskija stichotvorenija, sobrannyja Kiršeju Danilovym; izd. tretje, Moskva 1878, str. 85—93; Pésni sobrannyja P. N. Rybnikovym, Moskva 1861—

Ohranila pak se je druga pesen,¹ v kateri se dosta natančno opisuje, kar bi tú radi zvedeli. — Ilja zagleda blizu svojega šotoru „poljanico“,² ki se igra s palico, trideset pudov težko. Pošlje tovariša Alešo poprašat jo, kdo je in odkod. Aleša se burno ná-njo zakadi, ali ona ga vrže s sedla in mu naroči, naj pride Ilja sam. Potém pošlje Dobrynjo, a tudi ta se vrne z istim naročilom. Zdaj vendar sam krene k njej, jo v boji premaga in jo hoče že umoriti, kar se sprijaznita in mirno odpravita k belemu šotoru. Tri dni sta skupaj živela in se veselila. Na to se prijazno poslovita in ona odjaše k sinjemu morju, kjer je porodila sinú ter ga nazvala Podsokolnika.³ —

Od vseh drugih do zdaj znanih tradicij se ruska v tem razlikuje, da stopi v nekterih pesnih na sinovo mesto hči, tudi poljanica nazvana. Dejanje ostane isto.⁴

Samo ruskej tradiciji je deloma lastno, da sin umori mater in potém hoče ugonobiti očeta po vsej sili, akoprem mu je znano, da sta mu roditelja.⁵ Radovedni smo po uzroku takšne nenaravne besnosti, pa pesen ga ali ne pové, ali pa navaja ničevost, da je mladiča žalilo nezakonsko njegovo rojstvo.

6.

Razpor med bratoma je tudi v marsikterem drugem smislu rad motiv slovanskej in osobito jugoslovanskej narodnej epiki. Ni mi nakana o vsem takem na tem mestu količkaj obširnejše pisati ali nekoliko besed zdi se mi potrebnih, in upam, da tudi čitateljem ne bodo odveč. Od prejšnjih razlikujejo se te pesni posebno v tem, da si

---

1867, I. 241—251; II. 93—120; IV. 29—36; Kiréevskij op. cit. IV. 59—68, Moskva 1862; Giljferding op. cit. 67—74; 125—128; 614—618; 717—722; 766—775; 851—856. — Drugi oddelek teh pesnij se m. dr. dobro sklada z našo pesnijo „O Rožmanovej Lenčici“, ktero sem priobčil v Janežičevem Slov. glasniku za l. 1859, na str. 4 do 5. Neko drugo ponemčil je Anast. Grün in jo natisol v knjigi „Lieder aus der Fremde. Herausg. von H. Harrys, Hannover 1857, str. 76—79.“

¹ Pesen nahaja se v delu: *Materialy po etnografii russkago naselenija Archangeljskoj gubernii, sobrannye P. S. Efimenkom. Čast' 2. Narodnaja slovesnost', Moskva 1878.* Ker do knjige do zdaj nisem mogel, posnel sem vsebino po poročilu rajnega Kolosova o njej v časopisu „Russkij filologič. věstnik, Varšava 1879, I. 129, 130.“

² Beseda se nahaja večkrat v narodnih pesnih in se razno piše: palenica, polenica, poljanica. — Na „paliti“ ni misliti, ampak bržčas na „polje“.

³ Tako zove se Iljin sin tudi v nekterih drugih pesnih, a drugod Sokolnik, Sokolniček, Solovnikov, Nachvalščik.

⁴ Prim. m. dr.: Rybnikov op. cit. I. 66—75; Giljferding op. cit. pg. 461—468.

⁵ V zborniku P. S. Efimenka br. 7. Russkij filol. věstnik I. 130. Zanimiva v tem oziru je pesen v zborniku Kiréevskega, v I. zvezku na str. 52 do 56 natisnena.

nista brata zató nasprotnika, ker izmed nju eden slučajno drugega ne pozná, ampak ker so mu lastni samopašni nameni.

Brata Mitar in Bogdan Jakšića delita si dedšino in se lepo pogodita o vsem, razven o konji vranca in o sokolu, ktera bi rada imela obá. Mitar osedlá vranca in vzame sokola ter odjaha na lov, naročivši ženki svojej Andjeliji, da mu med tem brata ostrupi. To se jej užali, ker svaka otrovati

Od Boga je velika grijota,
A od ljudi pokor i sramota.

Ona vzame zlato ženitvansko čašo (čášu molitvenu) svojo, napolni jo z rudečim vinom ter jo nese in ponudi svaku Bogdanu proséč ga, da jej pokloni vranca in sokola, — kar on tudi precej stori. — Mitar lovi ves dan po gori ali ne more ničesa uloviti. Proti večeru dospe do zelenega jezera in ko ugleda v njem zlatokrilo utvo, spusti sokola ná-njo. Utva se mu ne dá ujeti, ampak mu še zlomi levo krilo. Mitar potegne sivega sokola iz jezera in ga vpraša, kako mu je brez krila. On mu odgovori:

„Meni jeste bez krila mojega
Kao bratu jednom bez drugoga“.

Zdaj se Mitar spomni, da mu utegne žena ostrupiti brata in zató brzo skoči na vranca in ga naganja, da bi morda vendar dobil še brata živega. Na Čekmek-mostu pred Belim gradom zlomi si konj prednji nogi. Ko Mitar domú prileti, hlastno popraša Andjelijo, ali mu vendar ni brata ostrupila. Ona mu odgovori: „Nisem tí brata ostrupila, marveč sem te z bratom pomirila“.¹

Posebnega spomina vredna je pesen, po kterej je prekrasna Vila uzrok bratovskemu razporu. Ker je ta pesen po vsebini in obliki enako dovršena in jezik nje vsakemu razumniku našemu prav lahko razumljiv, stoj tukaj vsa doslovno.

L'jepu jezdu jezdijahu dva Jahšića mila brata,
Dva mila brajena,
Oni jezdu jezdijahu goricom zelenome,
I oni se mila braća medju sobom zgovarahu,
Dva mila brajena.

¹ Vuk Srpske nar. pjesme II. 626—629; tudi II. 629—633; prim. še: Miklosich Beiträge zur Kenntniss der slavischen Volkspoesie, I. Die Volksepik der Kroaten, Wien 1870, pg. 26, 27; Valt. Bogišić Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa, Biograd 1878, I. 115, 116; V. Čolakov B'lg. naroden sbornik, Bolgrad 1872, I. 317, 318. Miladinovec op. cit. pg. 286—289; V. Kačanovskij Sbornik zapadno-bolgarskich pësen (Sbornik otdělenija russkago jazyka i slovesnosti imperat. akademii nauk. Tom XXX.), S. Peterburg 1882, str. 189—194 ali br. 92 in str. 194—196 ali br. 93.

Poče ovako Mitar Jahšić Stjepanu besjedovati:

„Evo ti smo mi dva brata, Stjepane, neoženjeni,
Jahšiću brajene.

Sreća ako nas nanese na koju gizdavu divojku,
Podj' se jedan tad od nas, mili brate, oženiti,
Jahšiću brajene“.

Tu im bješe prispjela miloj braći huda sreća,
Jer ih bjehu začule od planine b'jele vile,
Planinkinje vile,

I one se b'jele vile medju sobom zgovorahu:
„Je li koja medju nami u planini b'jela vila,
Planinkinje vile,

Koja bi mi posvadila dva Jahšića mila brata,
Jer ćemo je postaviti kraljicome nada sv'jema,
Planinkinju vilu.

Medju njima nadje se u planini b'jela vila,
I nače im ovako drugami besjedovati,
Planinkinja vila:

„Ja mi vi ću posvaditi dva Jahšića mila brata.“
Pak se bješe Jahšićima u susretu učinila,
Planinkinja vila,

Ter im podje dobru sreću Jahšićima nazivati:
„Dobra vami sreća budi, dva Jahšića mila brata,
Dva mila brajena!“

„Bog daj tebi, divojko, i tebi mi dobra sreća!“
Kako bješe vitez Mitar tu divojku zagledao,
Gizdavu divojku,

Da ljepotom ods'jevaše žarkom suncu i mesjecu,
Poče ti mi ovako djevojci besjediti,
Jahšić vitez Mitar:

„Eto ti smo mi dva brata, djevojko, neoženjeni,
Jednoga od nas oberi,¹ koga mi je tebi drago,
Gizdava djevojko!“

Tu mi bješe miloj braći prispjela huda sreća,
Ona bješe obrala Stjepana mlada Jahšića,
Viteza junaka.

Kako bješe vitez Mitar tako čudo ugledao,
Sa pojasa povadi handžara pozlaćenoga,
Jahšić junak Mitar,

Brata svoga udari u njegovo živo srce,
Tuj ga bješe crna zemlja i bez duše dočekala,
Jahšića Stjepana.

Kako vidje vitez Mitar, da je brata pogubio,
Poče ti mi vitez Mitar tuj djevojku proklinati,
Gizdavu divojku:

„Davori² mi, djevojko, bud' prokleta sreća tvoja!
Da li hoćeš ti danas do dva brata pogubiti,
Dva Jahšića brata!“

¹ izberi. ² davori - oj!

Pake sebe hančarom u srdačce udario.
 Tu je njega crna zemlja i bez duše dočekala,
 Jahšića junaka,
 Oba ti su mila brata cić¹ divojke poginuli.²

Pesen mi je tembolj zanimiva, ker se v glavnih črtah popolnoma sklada z neko epizodo velikanskega in po pesniškej krasoti sploh visoko čislanege indijskega spomenika, Mahâbhârata nazvanega. V mislih imam povest o Sundi in Upasundi, ktere snov je čitateljem tega lista že znana po prostem prevodu našega indologa, g. K. Glaserja.³

Brahma zaukaže Višvakarmanu, da stvari krasno deklico, kakeršne svet ni še videl. Bogov vladar pošlje jo k bratoma Sundi in Upasundi, da s svojo dražestjo uneti v obéh ogenj ljubezni in ju razsvadi. Zapeljivo oblečena se jima bliža krasotica Tilottama, s cveticami v rokah. Ko jo ugledata, skočita kvišku in jej hitita nasproti. Sunda jo prime za desnico, za levice Upasunda. Strastna ljubezen ju premaga in h krati pravita obá: „Moja soproga, tvoja svakinja“ ter „Tvoja ni, ampak moja.“ Vso ljubezen bratovsko pozabivši sežeta po orožji in se ubijeta.

Tudi v našej pesni odpošljejo Vile prav tako krasno tovaršico, da bi brata posvadila. Ona se (navidezno sevêda) odloči za enega, ali to obudi ljubosumnost drugega, ki mu noče drage volje prepuštititi lepotic. Dobi je nobeden ne, kajti „oba ti su mila brata cić divojke poginuli“. — V zahvalo za njeno delo odloči Brahma Tilottami zračne pokrajine v domovje, v našej pesni pa obljubijo Vile tovaršici, da jo postavijo nad vse Vile planinkinje kraljico, ako se bo-deta zaradi nje brata sprla. Obojič torej prejme devica tudi darilo za zdražbo, ktero je pouzročila med bratoma.⁴

Večjih analogij med kakovo staroindijsko in slovansko epično pripovestjo nisem dosle še nikjer zasledil. Vedno sem in bodem zagovarjal

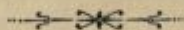
¹ zaradi; prim. staroslov. cêšta.

² Miklosich op. cit. pg. 29, 30; Bogišić op. cit. pg. 113—115. Rokopis ima dosledno pisavo „Jahšića“, a da je „Jakšića“ pravo, ni menda dvojiti.

³ Kres III. 152, 153; prim. še: H. Jolowicz Polyglotte der orient. Poesie, Leipzig 1856, pg. 116—121. Tú je ponatisnen Boppov metrični prevod. Nedavno preminolega K. A. Kossoviča ruski prevod nahaja se v Moskvičaninu za l. 1844.

⁴ Vse dejanje suče se okoli bratov Jakšićev (v rokopisu napačno Jahšićev), ali gotovo ti imeni niste tú prvotni, kakor nam je lahko posneti po onih pesnih, ki govoré o njunih ženah. Prim. osobito: Vuk Srpske nar. pjesme II. 633—637; nekaj tudi II. 592—633; Bogišić op. cit. pg. 110—113; B. Petranović Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine. Epske pj. starijeg vremena, u Biogradu 1867, str. 647—693.

sorodnost narodne tradicije v arjoevropskih narodih, in evo zopet nov donesek za tá nazor. Da bi srbsko-hrvatska pesen iz starodavne Indije bila prišla na obali Adrije, je prav tako malo verjetno, kakor da jo je zanesel med neuki narod kakov učenjak, dobivši jo v Mahâbhâradi samem. Poslednje ni možno, ker je dobrih sto let prej bila pesen že zapisana iz narodovih ust, nego li je indijski tá spomenik došel v Evropo. Da bi jo pa bil slučajno kdo stoprav danes objavil, javaljne bi se jih ne našlo učenih mož, ki bi jej pristnost odrekli ali vsaj nje snov proglašali za izposojeno. Tudi jaz učim, da ni vse domače, kar se nahaja v tradicijskem slovstvu slovanskem, ali nikoli se ne bodem vzel do nekterih (in med njimi osobito slovanskih) učenjakov mnenja, da imamo le mrvico svojega, vse drugo pa da je tuja poplav. V tem toliko važnem kolikor kočljivem vprašanji vodi me opravičeno načelo, da je primernejše posamnim arjoevropskim narodom prisvajati preveč nego li premalo duševne samostojnosti.

Razne malenkosti.

7.*

Kres 1884 (IV. l.)
107-112, 414-421

Komu bi bilo neznano, da je jezikoznanstvo jako važen pripomoček zgodovini? Nikjer pa nima tako odločilne besede, kakor v raznih plemen ter posamnih narodov najstarejšej kulturnej zgodovini, do ktere zgodovinski viri ne segajo in tudi materijalni kulturni ostanki pregosto ne govoré dosta jasnim jezikom. Odkar si je primerjalno jezikoznanstvo pridobilo veljavo, kakeršno po pravici zasluđuje, ne stvarja se brezi njega podoba, kažoča starodavno prosveto tega ali onega plemena, tega ali onega naroda. Tudi slovanstvu je od onod prisijala blagodejna luč, in vrhu drugih skušal sem tudi jaz kolikor toliko jej slediti ter natančneje določiti, kakova je bila prosveta naših prednikov, ko so še neločeni bivali v prvotnej svojej domovini zakarpatskej.¹ Da je bil to stoprav začetek, čutim sam najbolje in osrečen bodem, ako se čim preje ona mrvica toliko in tako pomnoži, da bode razgrneno pred našimi očmi vse kulturno življenje praslovansko do najmanjših natančnostij, — ako je slednje sploh mogoče. Dotlé pa skušaj vsakdo pripomoči, da se težavno delo olajša, bodisi gradivo nabirajóč,² bodisi takovo gradivo uporabljajóč v znanstveno svrho. Da ne ostane zgoli o besedah, dotaknoti se hočem na tem mestu enega takšnega predmeta, kojemu morda kesneje dostavim še tá in oni.

Zadružni stari Slovani poznali so že plug ali drugače zasukneno, bili so že prekoračili pastirsko življenje in se lotili poljedelstva. O tem se menda danes nikjer več ne dvoji, a dvoji se o tem, da je beseda staroslov. *plugъ domača. Z večine učene glave zatrjujejo, da so dobili Slovani svoj plug od Nemcev, in najdete osobito težko nemškega strokovnjaka, kojemu bi se ne zdelo to mnenje že z žrebljem pribito. Ni me nakana, da dolgo vrsto teh móž vsakega posamično omenjam, a v potrdilo stoj tá in oni na tem mestu. J. Grimm govori v svojej slovnici³ obširno o tej besedi in pritrjuje onim, ki se potezajo za nazor, da so Litvani in Slovani vzeli plug v Nemcih na posodo. Za njim stopa mnogo drugih, kterim je bila prilika o domovinstvu te besede izraziti se. Tako

* Gl. Kresa III. letn. na str. 52, 107, 159, 265.

¹ Einl. in d. slav. Lit. na str. 41-55.

² V tem oziru je mnogo koristil mladi ruski učenjak Ant. Budilovič s svojim še ne dovršenim delom: *Perwobytnye Slavjane v ich jazyké, bytė i ponjatijach po danym leksikalnym. Izslėdovanija v oblasti lingvističeskoj paleontologii Slavjan, Kiev 1878-1882.*

³ Deutsche Grammatik III. 414, 415, Göttingen 1831.

O. Schade,¹ ki se sklicuje na baš navedeno mesto v nemškeji slovnici J. Grimma; isto tako Fr. Kluge,² kateri misli, da so Nemci besedo s potovanja po raznih tujih pokrajinah domov prinesli in jo bržčas Slovanom posodili, itd. Prav tako sodijo pisatelji kulturne zgodovine in uč. m. dr. Hehn,³ da je prodrla ta beseda preko nemških mejnikov v domovino slovansko, — češ, saj so Slovani v kulturi vedno lezli stoprav za Germani in se od njih učili. Nasledniki njegovi se temu mnenju niso izneverili, čemur porok je m. dr. O. Schrader v knjigi,⁴ ktera ima dosta prednostij a poleg tudi precej slabostij, osobito na onih mestih, kjer nanesse beseda na prosvetne razmere slovanske. — Temveč se čudimo, da se je oglasil vzlic vsemu temu in enakemu mož, stojčč na popolnoma nasprotnem stališči. K. Penka namreč trdi naravnóč,⁵ da so Nemci hodili k Slovanom učiti se poljedelstva ter da je beseda, znamenjučča najimenitnejše kmetijsko orodje, (plugъ) v nemščino prišla iz slovansčine.

Krenimo na domača tlá. Največji slovanski jezikoslovec izrekel je večkrat svoje mnenje o besedi plugъ, — vselej lapidarno, kakor mu je sploh navada. V ‚Radices linguae slovenicae veteris dialecti‘ (Lipsiae 1845 na str. 64.) piše: „plugъ *ѡгоргов*, aratrum . . . lit. plugas. E germ.“ V razpravi ‚Die Fremdwörter in den slav. Sprachen‘ (Wien 1867 na str. 46) uč. m. dr. Hehn piše: „der zweifel ob das wort slavisch, ist nicht beseitigt“; v ‚Vergl. Grammatik d. slav. Sprachen II. 280‘ stoji: „Dunkel: plugъ aratrum: vgl. w. plu“ in ondi I². 172 nahaja se: „plugъ aratrum. . . Das wort ist dunkel.“ Da bi torej utegnola beseda plugъ spadati h koreniki plu, omenja vsaj enkrat tudi Miklošič in bržčas po njem Jos. Šuman;⁶ a da je iz nemščine vzeta, omenja sicer enkrat ali ne ponavlja tega mnenja kesneje nikjer več, tudi ne v slovarji (Lex. palaeoslov.-graeco-lat.), kjer bi bila najboljša prilika, a kjer se sploh v določbo domovinstva te besede ne spušča. Odločno za nemštvo „pluga“ potegnol se je izmed slovanskih učenjakov, kolikor je meni znano, samo A. Brückner,⁷ kateri je nekje pobral, da so bili Nemci v poljedelstvu vedno daleč pred Slovani in ki

¹ Altdeutsches Wörterbuch² pg. 679 s. v. phluog, Halle 1872—1882.

² Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, Strassburg 1883, pg. 254 s. v. pflug.

³ Kulturpflanzen u. Haustiere in ihrem Uebergang aus Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa² pg. 482, Berlin 1874.

⁴ Sprachvergleichung und Urgeschichte. Linguistisch-historische Beiträge zur Erforschung des indogermanischen Altertums, Jena 1883, na str. 365.

⁵ Origines ariacae. Linguistisch-ethnologische Untersuchungen zur ältesten Geschichte der arischen Völker und Sprachen, Wien u. Teschen 1883, na str. 135. Ta knjiga je sicer jako duhovito in učeno delo, vendar se drznem izreči, da prinaša v vseh glavnih točkah neprimerno mnogo krivega.

⁶ Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni, v Ljubljani 1881, § 111.

⁷ Archiv für slavische Philologie III. 153, Berlin 1879.

ob enem tudi navaja, da je polabske Slovane ugonobila nemška kultura, tedaj vzvišena ideja, kterej slovanska priprostost, da ne rečem surovost, ni bila kos ustavljati se. Preperelo nemško blago. Kdor bi morda iz letopisca Helmolda in iz kôpe kesnejših poljskih, latinski pisanih, listin hotel dokazati, da so zahodni Slovani še v 12. in 13. stoletji poznali in rabili samo oralo (haken)¹ in ne pluga, sodil bi napačno, kakor bodem, prilično obširnejše razložil. — Drugi pa zagovarjajo prav tako odločno slovanski porod te besede; med njimi premalo cenjeni A. Matzenauer² in za njim Č. Šercl.³

A tudi J. Grimm se je bil kesneje prepričal, da niso Slovani vzeli pluga od Nemcev, ampak da je najbrže baš nasprotno istinito.⁴ Temu pritrjuje A. Schleicher, ki izvaja starosl. plugъ od kor. plu in pripone -gъ (kakor sluga cliens, der hōrige od slu+ga) in dostavlja, da je stgnem. pfluoc (phluog), ngu. pflug prvotna lastnina slovanščine, od koder je došla beseda v grmanščino.⁵ Te izpeljave nam se je še danes držati, kajti jedva jej je mogoče v čem nasprotovati. Gj. Daničić je mislil sicer tudi na koreniko plu, ali nastala mu je iz kor. p a r = prodirati, parati.⁶ To je v glasovnem oziru težko opravičiti (iz par sicer lahko postane pla, ple, plo, plъ a ne plu) in je vrhu tega tudi nepotrebno, ker s koreniko plu v pomenu fluere, navigare prav dobro shajamo. Prim. staroind. plāvājāmi, plāvāmi, plavās; gr. πλέω (πλέω), πλόος (πλοφος), πλύνω, πλυτός; lat. pluvia, pluor, pluvium, pluit; got. flodus, stg. fliozan, fluz; litv. plāju, plaukiù, pludis, lotv. pludi; staroslov. pluti (praes. pluja in plova), plavъ, plavati, plavanije, plavalište, plaviti.⁷ Na hip utegne se marsikomū čudno zdeti, da bi plug bil dobil imé po koreniki, ktera pomenja vendar prvotno kakovo pregibanje po vodi in gibanje vode same. Ako pa

¹ Prim. „oralo, -a, n. plug, drevó v oranje. Staro Sédlo'. Fr. Erjavec v Letop. Mat. slov. za l. 1880 na str. 163.

² Cizi slova ve slovanských řečech, v Brně 1870, pg. 67. Tu naštetí so tudi germanski izrazi, ki hodíjo v poštev. V tem oziru prim. tudi O. Schade op. cit. s. v. phluog in J. Grimm Geschichte d. deutschen Sprache³ pg. 40.

³ Z oboru jazykozpytu, v Praze 1883, I. 161.

⁴ Geschichte der deutschen Sprache³ pg. 40. Leipzig 1868.

⁵ Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache, Bonn 1852 na str. 104, 105; tudi Ad. Pictet Les origines indoeuropéennes, II.² 119, Paris 1877.

⁶ Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika, u Biogradu 1876, str. 365; Korijeni s riječima od njih postalljem u hrvatskom ili srpskom jeziku, u Zagrebu 1877 str. 131.

⁷ Korenîka plu (oziroma plev) je jako razrastena in izpremenja gibéno različne pomene, ki so si pa vendar drug drugemu celó blizu. Gl. Miklosich Lex. palaeoslov. s. v. pluti; G. Curtius Grundzüge d. griech. Etymologie⁵ 279, Leipzig 1879; O. Schade op. cit. s. v. flawjan et fliozan; F. Bopp Gloss. comp. ling. sanser.³ 259, Berolini 1867; A. F. Pott Etymol. Forschungen, Detmold 1867, II.² 2. Nr. 302 (pg. 1128—1137); Leo Meyer Vergl. Grammatik d. griech. und latein. Sprache, Berlin 1884, I.² 654.

natančneje pomislija, kolikšno oblast ima metafora do jezika, izgine mu začudjenje in stvar postane jasna in čisto naravna.

Narod naš poje o Rožmanovej Lenčici, da je „priplula onkraj vodé“, a pripoveduje tudi o ptici, ki „pluje pod nebom“, prav kakor Nemeč, kteremu ptice po zraku veslajo. Takisto orjemo njive, a rekamo tudi, da nam čas ali žalost in skrbi orjeje brazde po obrazu, dočim nam časi v veselji sree plava ali pluje. To so čisto navadne stvari,¹ in kdor se je kdaj bavil z bajeslovjem, dobro vé, kako močnen je bil baš tá živelj v vseh arjoevropskih narodih in tem močnejši in živejši, čim globje nam je moči v starodavnost poseči. Kakor mi veli tudi Rimljan: *venient rugae*,² *qui tibi corpus arent*. Ovid. Takisto je perarare naše grbančiti, gubančiti in rabi tudi pesnikom za obraz, ki ima vse polno gub. Torej guba = brazda. V njegovem smislu je moči orati morje in vodo: *arare mare*, *arare aquas* (Ov. Verg.), *sulcare* (prebrazdati) *undas rate*, *sulcare vada carina*, kar je sevéda toliko, kakor morje ali vodovje prepluti, prejadrati. Tedaj orati, prebrazdati = prepluti. Kesneje se je ugibalo tudi, da ralo ali plug rastline ugonobi, ako prerije zemljo, na ktorej so poprej mirno rastle. Zato je osobito v Francozih in Angležih (Shakespeare) ralo symbol, ako hoté slikati ranjeno ali ugonobljeno sree.³ Analogija sega pa še dalje in potrjuje do dobra, kar sem do zdaj navel. Od korenike *ar* (oziroma *ara*) = krojiti, ločiti imajo vsi evropski jeziki arjoevropskega debela besedo, znamenjujočo plug ali kar mu je v rodu: gr. *ἄροτρον*, *ἀρότρον*, *ἀροτήρ*; lat. *arātrum*, *arāre*, *arātor*; kymr. *aradyr*; got. *arjan*, stgn. *erran*, art. skand. *ar*, *ardhr*; litv. *árklas*, *árti*, *arimas*; stsl. *oralo*, *ralo*, *orati*, *orataj*, *rataj*.⁴ Iste korenike je pa tudi staroind. *áritram*, *aritrás* (Böhtlingk Sanskr. Wörterb. I. 106) ali v pomenu vesla in ne pluga,⁵ kakor gr. *ἔρημον* veslo, lat. *rēmus* (iz *resmus*, *retmus*) veslo, *ratis* čoln,

¹ Sem spada m. dr. zaslužno delo L. Zime: *Figure* u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom, u Zagrebu 1880. Žal, da je vse gradivo tako razpršeno. Stari pisci napravili so v tej stroki toliko nepotrebnih predelov, da jih najbistrejše oko težko pregleda. Danes se temu številjenju nihče ne smó več uklanjati, a vendar mu je pisatelj nepotrebno robstvoval, akoprem mu to gotovo ni dela olajšalo.

² *Ruga* = guba. Janežič ima za pojem runzel vrhu grba, guba, gubаница itd. tudi *ruga*. Jaz te besede nisem nikjer slišal in je nikjer v starejših knjigah čital. Ali je morda res še kje navadna?

³ Gl. o tem F. Brinkmann *Die Metaphern*, Bonn 1878, I. 189.

⁴ Več o tem imajo m. dr. Miklosich *Lex.*³ s. vv.; G. Curtius *op. cit.*⁵ 341; A. Fick *Vergl. Wört. d. indogerm. Sprachen* I.³ 496 et passim; L. Meyer *op. cit.* I.² 674, 675; J. Grimm *op. cit.*³ 39; A. Pictet *op. cit.* II.² 118, 119.

⁵ O staroind. plugu prim. H. Zimmer *Altindisches Leben*, Berlin 1879, pg. 236 in A. Pictet *op. cit.* II.² 120 seqq.; o staro-iranskem se ne da ničesa gotovega določiti. Gl. W. Geiger *Ostiranische Kultur im Altertum*, Erlangen 1882 na str. 384.

plav ali anglosas. rôwan veslati, nem. ruder.¹ Dalje pomenja v skand. eria in v anglosas. erjan sicer orati ali ár oziroma âre je veslo, prav kakor v litvanščini, kjer je árklas res plug ali irklas veslo, árti orati, irti pa veslati.² S kratka, pojma orati in pluti ali veslati se po vsem tem v pomenu popolnoma skladata in zato ni čuda, da zastopata v posamnih besedah drug drugega, t. j. da sta homonymna izraza.

Beseda plug v pravem nje pomenu nastala je torej na slovan-
skih tléh in so od onod dobili Litvani svoj plúgas in Nemci svoj
pflug. Da je litv. plúgas tuja beseda, pripoznano je prav tako obče,
kakor je sploh znano, da početni *p* in *pf* v nemščini kaže na tujino.
Tako je pacht pactum, palast palatium, peitsche bič, pilger peregrinus,
predigen praedicare, priester presbyter, pfau pavo, pferd paraveredus, pa-
rafredus, pñrsich persicum, pflanze planta, pforte porta in mnogo dru-
gega.³ Mnogim je nemška beseda pflug sicer tudi tuja ali ne izvajajo
je iz slovanščine ampak iz keltsiščine, opirajóč se na Plinija (Nat.
hist. XVIII. 18, 48) stavek: Non pridem inventum in Rhaetia Gal-
liae, ut duas adderent tali rotulas, quod genus vocant plaumorati.
Nekterim je plaumoratum nemška beseda in toliko kakor „plog met
rad“, plug s kolesom. Ko bi bil hotel kdo jezikoznanstvo osmešiti,
ne bil bi mogel bolje pogoditi. V. Hehn⁴ smatra plaumoratum za keltsko
besedo in misli, da se tú kesnejši (nemški) plug prvič omenja. Vendar
pa mora sam priznati, da je pisava plaumorati dvojljiva ter be-
seda sama ob sebi temna. Vsa stvar visi na prav tankej niti in do-
kazano ni nikakor in tudi verjetno ni, da bi se bil nemški phluog, pflug
iz nazivo-keltskega plaumoratum izcimil. Poudarjam posebno, da imajo
Kelti za plug in kar mu je sorodno, vseskozi izraze, ki na plaumoratum
prav nič ne spominajo. Med drugim spada sem beseda arathar, o
kterej se sme na ravnost reči, da ni nič drugega, kakor lat. aratrum.
Bržčas je torej na poljedelstvo starih Keltov uplival rimski živelj. Prav
tako malo velja, kar navaja Hehn (ibid.) iz langobardskega zakonika
(sredi 7. stol.), češ, da je ondi v plovum (si quis plovum [plobum]
aut aratrum etc.) izražen nemški plug. Stgnem. je phluog, ne pluog in
početni glasnik v plovum kaže dovolj, da poslednje besede s phluog ni
primerjati. Koliko truda in napora zopet in to morda nekaj tudi zato,
ker nekterim učenjakom noče v glavo, da se je bilo tudi od Slovanov

¹ O germanskih besedah prim. vzlasti F. Kluge op. cit. pg. 277; o lat. in gr-
ških L. Meyer op. cit. I.² 628, 629; A. Vaniček Etymol. Wörterb. d. lat. Sprache,²
Leipzig 1881, pg. 23, 24, kjer je prav skrbno tudi vsa literatura nasteta.

² Matzenauer op. cit. pg. 67.

³ F. Kluge op. cit. pg. 247—260.

⁴ Op. cit.² 482.

kaj naučiti! Saj ga ni na božjem svetu naroda, ki bi bil v kulturi vedno le jemal in nikoli ničesa ne dajal. — Posebnega uvaževanja vredno se mi zdi, da se v besedi plug germanščina tudi v priponi s slovanščino do dobra strinja (plu-gъ, phluo-g). Ako je beseda zares slovanska, kakor sodim z nekterimi drugimi tudi jaz, niso je mogli Nemci od nikoder drugod dobiti, nego od naših prednikov, od starih Slovanov.

Med gozdna drevesa, ktera so že zadružni Slovani v svojej prvotnej domovini zakarpatskej dobro poznali in čislali, uvrstiti nam je tudi brezo (betula alba L.). To samo po sebi potrjujejo slovanski jeziki, kterim je za to drevo znan uzajemen izraz, o kojem ni dvojiti, da je bil že slovanskemu prajeziku lasten. Prim. staroslov. brěza, hrv.-srb. brīza, brěza, rus. bereza v vseh narečjih, čes. břīza, dem. březka, brěza, slovaš. breza, gsorb. březa, dsorb. braza, polab. brěza, poljs. brzoza. S temi izrazi se najbolje sklada litv. bėržas, lotv. bėrzs, bėrze, prus. berse t. j. berze; dalje stgnem. bircha, bircha, birihha, srgnem. birke, birche, anglosas. beore, skand. björk, got. *bairka f. ali *bairki f.; staroind. bhūrdža m. a) betula bhōdžpatra, deren rinde als schreibmaterial benutzt wird, b) schriftstück, urkunde. V starej iranščini tej besedi ni sledú: pač pa jo poznajo novejša narečja. Predslovanska oblika bi bila *bhergā, praslovanska pa *berza.¹

Po J. in W. Grimmu² je izvor teh besed popolnoma temen. A Pictet³ spaja nemško besedo birke s skand. bōrkr, angl. bark, ngn. borke cortex arboris⁴ in z glagolom got. brikan, anglosas. brecan, skand. brāka, stgn. brēhhan, srgn. brēchen frangere, litv. bėržas pa z brėšti, brėžiti obeliti, olubiti in mu je stslov. brěza istega izvora kakor stslov. brazda.⁵ Stvarno bi to ngajalo, kajti dokazano je, da so zares v starih časih na brezovo lubje pisali, a javalje je izpeljavi iz jezikoslovnih razlogov pritrditi. Navedeni germanski glagoli imajo prvotni germ. koren brek, arjoevrop. bhreg⁶ in tudi brazdo je od breze etymologično vsekako strogo ločiti. — Bržčas je kor. tem besedam bharg, ali natančnejše bhārg, bherg, staroind. bhardž svetiti se, sijati, prav kakor bhrādž, bhrādžatē, kamor spada staroslov. brězgrъ, probrězgrъ diluculum, nslov. breží = daní se; solnce za goro breží, breždí; rus. brězžitъ ali brězžitъ sja: zarja čutъ brězžitъ; ogonek vdali brězžitъ sja; brezg =

¹ Miklosich Lexicon palaeoslov.-graeco-lat.² 47; Ueber trēt und trat 7 SA. Budilović Pervohytnye Slavjane I. 131. Daničić Rječnik hrv. ili srpsk. jezika I. 632. Nesselmann Thesaurus linguae prussicae p. 17. Kluge Etym. Wörterb. d. deutschen Spr. p. 29. Pott Etymol. Forschungen II.² 2. 621. Böhtlingk Sanskrit-Wörterb. IV. 280c. Bopp Glossarium sanscr.² 278a. W. Tomaschek Die Pamir-Dialekte, Wien 1880, na str. 60.

² Deutsches Wörterbuch II. 39.

³ Les origines indo-européennes I.² 253, 254.

⁴ Prim. tudi Grimm DW. II. 243.

⁵ S tem nazorom se sklada Daničić v knjigi: Korijeni s riječima od njih postajem u hrvatskom ili srpskom jeziku, u Zagrebu 1877 na str. 144.

⁶ Kluge op. cit. p. 38.

načalo utrennej zari, načalo razsvěta; č. břesk; s prvním břeskem (= svitom) slunce; rozbřezditi se, rozbřesknouti se; rozbřezd'uje se, rozbřeskuje se = začne se daniti, svitati; slovaš. den sã briezdi; pol. brzask, brzeszczyć się = daní se, brzeżdżenie diluculum; litv. brėkšta daní se; srgn. brėhen svetiti se, sijati (a tudi šumeti, zveneti, kakor slov. breždžim breždžati upiti, vekati, kričati) od dneva in zore illucescere.¹

To gracijozno, uprav devičje drevó dobilo je imé po b e l e m, s v e t l e m l u b j i, koje ga zares posebno označuje in od drugih loči. Nekteri pa mislijo na kor. bharg, bherg, bhergati v pomenu zveneti, zvóčiti,² a to je prisiljeno in se dá le opravičevati, ako jemljemo v poštev, da se pojma „zveneti“ in „svetiti se, sijati“ v raznih arjoevropskih jezicah često skladata, t. j. da ista korenika oboje izraža. Omenjali smo že srgn. brėhen in slov. breždžati. Takisto govorimo o jasnem t. j. svetlem nebu (samostalnik jasen, jesen fraxinus, esche ne dá se ločiti od priloga jasen, stsl. jasnyъ clarus, splendidus) in o jasnem glasu, govoru (prim. stsl. světloglasnyъ λαμπρόφωνος), prav kakor Grki, kterim je glagol φαίρειν (kor. bha, stind. bhâ, od koder stsl. baja, bajati fabulari, basny, lat. fama, gr. φήμη) ne samo svetiti no tudi govoriti (zλείων έπος πείφαντα Soph. Antig. 621). Kakor bha, razširjeno bhas strinja oba imenovana pojma še več drugih koreník, postavim ar, ark, ghar, ska, kan, kas, kar ali kal, bhal, sval.³ Kteri pójem je v teh korenikah prvotni, ni nam treba na tem mestu določevati in bilo bi v istini tudi težko odločiti se v vsakem slučaji, kajti učenost je v tako zvanej semasiologiji storila jedva prve šibke korake in v tá oddelek spada prav to, o čemer se baš menimo. Vsekako pa smemo naglašati, da v besedi brėza pójem „svetiti se, sijati, svetel, bel“ bolje ugaja nego li „zveneti“, s kterim je pri brezi kaj pametnega početi skoro negomoče. K večjemu bi se moglo misliti na šumenje nje listja, koje že pri rahlem vetriči močno zatrepetlice, — a kdo bi mislil na tako, ne samo brezi lastno ter vrhu tega tudi nestalno svojstvo? Ostanimo torej pri nazoru, da so Arjoevropci kakor naši slovanski predniki b r e z o imenovali s v e t l o,

¹ Miklosich Lex.² 47; Ueber trēt und trat 4. Dalb Tolk. slovarb živ. velikorussk. jazyka I.² 126. J. Jungmann Slovník česko-něm. I. 180. Kott Česko-něm. slovník I. 95, III. 112. Linde Słownik jęz. polsk. I.² 180, 184. Nehring Psalt. Florianense p. 187. s. v. brzeżdżenie, Posnaniae 1883. Kurschat Wört. d. lit. Sprache II. 57. Schade Altd. Wört.³ s. v. brėhen. J. u. W. Grimm DW. II. 344, 345.

² Fick Vergl. Wört. d. indogerm. Sprachen² I. 697, II. 421, 621, III. 211.

³ G. Curtius Grundzüge d. griech. Etymol.³ 297. Osobito F. Bechtel Ueber die Bezeichnungen der sinnl. Wahrnehmungen in den indogerm. Sprachen, Weimar 1879, str. 117—156. Mnogo takega navaja tudi Č. Šerel (Z oboru jazykozpytu I. 464 seqq.), iz česar je razvidno, da sega tá jezikova lastnost daleč črez mejnike arjoevropskih narodov. Navaja pač marsikaj, s čimer se ni moči skladati, ali v obče je tá oddelek knjige jako podučljiv.

belo drevo in da je temu izrazu bilo povod nje svetlobelkasto, gladko lubje.

Prava domovina brezi je vsa severna in srednja Evropa, dočim proti jugu daleč ne sega ter zaradi tega pravega imena tú zá-njo ní. Takisto tudi v Aziji na jugu ne prekorači érte himalajskega gorovja, kar je vsekako spomina vredno. Ni ga skoro drevesa, koje bi tako évrsto kljubovalo mrazu in viharju ter bi tako malo potrebovalo zá-se, kakor breza. Péd zemlje jej je dovolj, da požene krepke korenine tako na pustih peščenih kakor na močvirnatih tléh. In kako daleč na sever se razprostira! Ní ga listnatega drevesa, ki bi tako daleč segalo in tudi med zimzelenimi storžnjaki (coniferae) jo v tem oziru prekosí samo mecésen. Vse drugo listnato drevje potrebuje več solnčne gorkote, da mu je moči rasti. Da ima dnevna toplota vsaj šest stopinj po R., že se začinja breza z listjem odevati a se tudi zopet osuje, ko jeseni toplota te stopinje več ne dosega. To jo loči tako od bukve kakor od hrasta in jo stori sposobno, da prodere celó do brezdrevnatih dežel polarnih kot najskrajnejše znamenje drevesne vegetacije.¹

Niti Grki niti Rimljani nimajo za brezo lastnega imena. Navadni latinski izraz *bétula*, ital. *bedello*, *abedul*, fr. *boulean* vzeli so Rimljani od Keltov na posodo, kakor že Plinij poroča² in jezikoznanstvo potrjuje.³ Resnici podobno je, da se po jeziku sklada z našo brezo latinski *fraxinus*, ital. *frassino*, fr. *frêne*, starejše *fresne*, *fraisne*, t. j. da je s prva ta beseda brezo zaznámovala. Ker pa Rimljanom breza ní bilo domače drevo, nupotrebljevali so dotični izraz za jasen, jesen, ki je bržčas prav tako dobil svoje imé po belkastem lubji, kakor breza.⁴ Vredno je, da si to zapámetimo, kajti nekaj enakega zapazili bomo kesnjeje v bolgarščini.

Kar nas uči jezikoznanstvo, potrjujejo zopet popolnoma proizvodi tradicionalnega slovstva. Samo Keltom in severnoevropskim narodom arjoevropskega kolena je breza dobro znano in uvaževano drevo. Sicer se ne dá tajiti, da nekteri starejši vzlasti italijanski pisatelji marsikaj pripovedujejo o brezi in nje zdravilnih in drugih lastnostih, ali pomisliti je treba, da je vse to presajeno iz tujine na domača tlá, torej v primerjanji brez vsake znanstvene vrednosti.

¹ Prim m. dr. H. Masius *Naturstudien*⁶ 25—28, Leipzig 1863. A. Griesebach *Die Vegetation der Erde nach ihrer klimatischen Anordnung*, Leipzig 1872, I. 91, 92, 310 et passim.

² *Nat. hist.* XVI. 18, 30 (XVI. 75 rec. Detlefsen, Berolini 1868).

³ Diefenbach *Origines europaeae* p. 257, 258. *Diez-Etymol. Wörterbuch d. roman. Sprachen*⁴ 50. A. Baumeister *Keltische Briefe* p. 46, Strassburg 1874. L. Geiger *Zur Entwicklungsgeschichte der Menschheit*, p. 130, Stuttgart 1871.

⁴ Gl. L. Geiger op. et l. cit.

Vzlasti Slovanom bila je t^{er} je še danes breza jako priljubljeno in čislano drevo, nekako tako kakor lipa. Ni me nekana na tem mestu spuščati se v posamnosti vsega zanimivega predmeta, ali dve tri besede v tem oziru menda ne bodo odveč. Rekli smo, da je breza uprav devičje drevo in zares jo nahajamo jako po gostem kot symbol device in vzlasti neveste. Žalostna, težko vzdihujoča deklica je po nazoru narodnih pesnij enaka brezi, katero veter neusmiljeno stresa. Devica se naravnoč izpremeni v brezo, in tudi iz rakve neveste, ktero je ženinova mati ostrupila, vzraste breza. A breza ni le symbol device, ampak tudi žene in matere. Posekana ali izravana breza znamenuje omoženo žensko. Ako ima hudega soproga, primerja jo národova domišljija z brezo, ki stojeva v temnem lesu osamela in ne nahaja nikjer sočutja. Mlada žena in stari mož sta kakor breza in dób. Pa tudi za mater in sina velja ista podoba ali je pa mati breza a deca so dóbeci (hrastiči). — Prélaz od naravne symbolike do bajeslovne je med drugim naslednje. Kraljičino je bil hudobec v brezo izpremenil. Ko pride mladeneč osvoboditelj, odpade kraljičini prvo noč brezovo lubje do prsij, drugo do pasú in tretjo noč je bila popolnoma osvobojena. Ta tradicija je že bajeslovnega značaja in ní opomnji oporekati, da je tukaj breza symbol zimske prirode, mladeneč osvoboditelj pa spomladanskega solnea, kakor v toliko drugih, temu bistveno enakih slučajih. Kakor tú v pripovedki ima breza bajeslovno jedro vzlasti v raznih narodnih običajih slovanskih, kterih se pa sedaj niti ne dotaknemo, ker bi nas ta obširni predmet dovel preveč v stran.¹

¹ Vse to je jako duhovito in bistro razložil P. Sobotka v marljivo sestavljenem delu: Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských, v Praze 1879 na str. 100—109. O slovanskim običajem sorodnih prikaznih prim. W. Mannhardt Wald- und Feldkulte, Berlin 1875, p. 157—169, 202 do 204, 270—273 et passim. Drugi zvezek tega znamenitega dela (ibid. 1877) in C. Boetticherja knjiga „Der Baumkultus der Hellenen, Berlin 1856“ potrjujeta posrednje, kar sem poprej navel o brezi v Rimljanih in Grkih. Iz obeh del je namreč razvidno, da v bajejnem kultu teh narodov o brezi ni niti sluha. — Marsikaj iz slovanske tradicije navaja tudi Angelo de Gubernatis v knjigi „La mythologie des plantes ou les légendes du règne végétal, II. 44—47, Paris 1882“, iz nemške Perger „Deutsche Pflanzensagen, p. 307—311, Stuttgart u. Oehringen 1864“. V vseh teh delih razpravlja se tudi zdravilna moč breze, tú obširno tam bolj mimogredé. Nekako per nefas prihaja na dan tudi brezova šiba ali eufemistično brezova mast, ktera je daleč po omikanem in še bolj po neomikanem svetu dobro znana kot paedagogičen pripomoček. Poezija tú neha, začinja se najrealnejša proza. Sicer smo se jej tudi mi udali, kajti drugače bi ne imeli znanega pregovora, da šiba (bodisi brezova ali leskova ali kakšna druga) novo mašo póje. Enako je v Nemcih. Geiler von Kaisersberg pripoveduje: „Wenn man ein kind houwt, so muoss es dann die routen küssen und sprechen:

Liebe ruot, traute ruot,
werest du nit, ich thet nimmer guot.

Sie küssen die ruot und springen, ja sie hupfen darüber.“ Gl. Perger op. cit. p. 310.

Pozabiti ne smemo, da se nahaja breza čisto tudi v krajevnih imenih ter v imenih za mesec marec ali april. Taka krajevna imena so slov. Breza, Breze, Brezje, Podbrezje, Brezovo, Brezovica, Breznica, hrv. Breza, Brezno, Brezovci, Brezovljane, srb. Brezje, Brezovac, Brezova, Brezjaci, vrus. Berezovo, Berezovaja, Berezy, Berezinki, mrus. Berezyna, Berezna, č. Bříza, Břízka, Březno, Březnice, Březová, Březovice, gorb. Březov, Března, Březyna, dsorb. Břazov, Břazina, pol. Brzezina, Brzezno, Brzeżany, Brzezowice in mnogo drugih. V nemščini se je tukaj, kakor sploh v krajevnih imenih, marsikaj čudno preustrojilo. Blizu slovanskej nomenklaturi je še kakšen Bresow, Bresiz, Breseniz, Bresen, dočim je Blösau, Briesing, Friessnitz, Wriessnitz, Fröschnitz. Friesach že bolj ali manj precej popačeno.¹ Zadnje imé je nekterim posebno prijalo za zgodovinski dokaz, da je bilo po starodavnem Korotanu nemško pleme, Frisi imenovano (Frisii pri Pliniji in Tacitu, *Φρισίοι* pri Ptolemaji), gosto naseljeno. Da je to mnenje čisto napačno, ni mi več treba obširnejše razlagati.

V imenih za mesece nahajamo brezo tú za mesec marec, tam za april: stslav. brěznъ, brězenъ, brězozolъ brezov sok deleči mesec; nslov. brezen; mrus. berezen, berezozol, č. březen. Tako je tudi litv. beržėlis, biržėlis, sùltėkis (od sulà brezov sok in tekù tečem) in lot. sulu mēnesis mesec brezovega soka.²

Šibe se vsi in povsod bojé. Zato piše že Plinij (Nat. hist. XVI. 75 rec. Detlefsen): „Gallia hæc arbor (scil. betula) mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratum virgis“. Kako je svoje dni pod oblastjo grajske gospode po naših slovenskih pokrajinah šiba pela (a ne nove maše), ni nam do zdaj še nobén nemški strokovnjak hotel razbistriti. Ker so baš zdaj tako oblastno planoli na naš jezik in na zgodovino našo, utegnejo nas prej ali slej vendar tudi o tem kulturnem predmetu natančnejše podučiti.

¹ Gl. Miklosich Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, II. 6, 7, Wien 1874 SA. Pri tej priliki usojam se učene rojake svoje opozoriti na nektera novejša raziskavanja o krajevnih imenih slovanskih, koja jim utegnejo koristiti, ako se posebno zanimajo za to stroko znanosti. J. Golovackij Geografičeskij slovarъ zapadnoslavjanskich i jugoslavjanskich zemelj i prilëžaščich stran, Vilna 1884; A. Brückner Die slavischen Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburgischen, Leipzig 1879; F. Krones Zur Geschichte der ältesten, insbes. deutschen Ansiedelung des steiermärkischen Oberlandes, Graz 1879; J. Perwolf Germanizacija baltijskich Slavjan, S. Peterb. 1876 passim; P. Kühnel Die slavischen Ortsnamen in Meklenburg, Neubrandenburg 1882; idem Die slavischen Ortsnamen im Meklenburg-Strelitz, II. Theil ibid. 1883; G. Hey Die slavischen Ortsnamen im Königreiche Sachsen, Döbeln 1883; O. Kaemmel Die slavischen Ortsnamen im nordöstl. Theile Niederösterreichs, v Jagičevem Archivu für slav. Philologie, VII. 256—281, Berlin 1883; idem Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, Leipzig 1879, p. 142—177. H. Grössler in A. Brückner Die slavischen Ansiedelungen im Hassengau, nat. v Arch. f. slav. Phil. V. 333—369, Berlin 1881.

² Gl. Miklosich Die slavischen Monatsnamen p. 2, 3, Wien 1867 SA. Nemci nimajo menda temu podobnega. Weinhold vsaj (Die deutschen Monatsnamen, Halle 1869) o tem moléi. Vendar pa prim. J. u. W. Grimm DW. II. 39, kjer je razloženo, da se rus. berezozol sklada z nemškim birkenmeie.

Rekli smo, da je dobila breza imé po svetlem, belem lubji. Prav tako je „bétula“ v jezikoslovnem smislu belo drevo in „bétula alba“ prav za prav tautologija. Ne morem si kaj, da ne bi na tem mestu še omenjal naših besed „brezast“ in „breza“, ker se v pomenu ločite od vsega do zdaj navedenega. Brezast je namreč nemški weissgestreift in breza weissgestreifte kuh.¹ Oboje se pa vendar nedvojno oslanja na brezo (bétula) ali natančneje na barvo nje lubja in opravičuje našo etymologijo do dobra. Enakih kravjih imén po barvi imamo mnogo in jako zanimivih: bela, belka, belha, belša, jagoda, roža, rudečka, rjavka, plavka, košuta, jelenka, rumenka, sivka, rúsana, dima, mavra, čada in drugih več.² Ali ne samo mi, no tudi drugi Slovani. Zapišimo le nekatera česka: bělka, bělena, bělucha, bosula, čeruš, černucha, kavula, pstrucha, červená, červinka, lysá, lysena, smolka, plavka, ryzka, srnula, srnuše, moura, sivka, sivula in dr.³ Gredóč omenjam, da se s takimi samostalniki jezik prav lahko ogne spolniku (artikel). V svojej prekrasnej skladnji slovanskih jezikov omenja Miklošič, sklicujoč se na Kopitarjevo slovensko slovnico,⁴ da časi brez spolnika jeziku ní prebiti. Tako v Kopitarjevem stavku: „Ktiro kravo si drajši prodal, to pisano al' to črno?“⁵ Malo let kesneje (l. 1813.) je Kopitar po pravici sam temu oporekal, omenivši proti Primcu, da ne potrebuje nikdar spolnika, kdor čisto slovenski govori. Graja samega sebe zaradi navedenega stavka in dostavlja: Naš kmet pravi: ktero kravo si drajši prodal, brezo ali dimo?⁶

Nekaj posebnega in po mojem mnenju važnega mi je še na sreci. Vsi drugi slovanski narodi imajo za brezo imé, le v Bolgarih ga ní pravega in tudi v spomenikih národnega slovstva nisem mogel breze nikjer zaslediti. Bogorov ima v svojem sicer obširnem ali jako nekritičnem slovníku v prvem oddelku⁷ s. v. boulean brjast, de boulean brjastov in v drugem⁸ stoji brěst za boulean, kar je se vé da isto kakor brjast in le v pisanji razlika. A to ní breza, ampak l. ulmus, n. ulme, rüster, stslav. brěstъ, nslov. brest, srb.-hrv. brest, brijest, brist, vrus., mlrus. berest, č. břest, slovaš. brest, pol. brzost. Ali če Bolgarom brěst pomenja brezo, kaj je potém z brestom samim, ki jim mora znan biti?

¹ Wolf Deutsch-slov. Wört. I. 910.

² Wolf op. et l. cit. Fr. Erjavec v Letop. Matice slov. za l. 1875 na str. 225. Gl. na str. 223—225 tudi lastna imena kozja in ovčja.

³ Kott Česko-něm. slovník I. 807.

⁴ Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, Laibach 1808 pg. 215.

⁵ Vergl. Grammatik der slavischen Sprachen IV. 127.

⁶ Barth. Kopitars kleinere Schriften I. 214, Wien 1857.

⁷ Frensko-b'lgarski děl, Viena 1873 p. 51.

⁸ B'lgarsko-frenski děl, Viena 1871 p. 22.

Bogorov ima zá-nj ilm (L. 311 s. v. orme) in ilem (II. 132). To je naš ilem, ilmovec, rus. ilem, ilim, ilma, č. jilm, p. ilm, ilma, — torej drugo in to izposojeno imé za brest. Ker pa dalje Cankovima¹ kakor prav tako zanesljivemu Najd. Gerovu² brěst, brës, brjast ní breza ampak to kar drugim Slovanom, namreč ulmus, ne zaupam tudi tú Bogorovu in sklepam, da Bolgari sploh nimajo več imena za brezo, ker je v Bolgariji ní.³ S tem ne pravim, da bi ga ne bili nikdar imeli. Imeli so ga gotovo, ko so z drugimi brati uzajemno živali v slovanskej pradomovini. A naselivši se na ozemlji, na kojem tudi takrat breze ní bilo, ušla jim je sčasoma tá beseda iz spomína, ker ni bilo več pravega povoda ohraniti jo.

Ako stojí, kar sem navel, ima stvar važno posledico. Častitim čitateljem utegne znano biti, da so v novejšem času nekteri učenjaki začeli iskati prvotne sedeže arjoevropskega plemena v Evropi, nasproti dosedanjemu mnenju, ki je smatralo Azijo za pradomovino tega plemena.⁴ Naglašá se vzlasti, da arjoevropski národi nimajo splošnih imén za najjimenitnejše azijske živali, za leva, tigra in velblóda, koja bi morali imeti, ako bi jim bila zibel Azija. Jezikoslovci na glasu trudili so se dokazati, da so vendar imeli tí narodi nekđaj za vse te živali uzajemna imena. Ne morem reči, da bi bili tá nazor posebno trdno podprli, a spravili so marsikaj na dan, kar je uvaževanja vredno. Vse to pa naj za zdaj ostane, kjer je in kakor je. Naglašam nekaj drugega, na kar me je napeljalo spoznanje, da v Bolgarih ní besede za brezo, akoprem je pri vseh drugih slovanskih narodih udomačena. To je jasen dokaz, da je argumentacija za evropsko pradomovino arjoevropskega plemena, kolikor se je imenovanih azijskih živalij dostaje, popoluoma bosa. Prav lahko so evropski členi arjoevropskega plemena poznali tako leva in tigra kakor velblóda, a ko so se skupno bili naselili v Evropi po pokrajinah, ktere nam je moči precej na tanko določiti, kjer jim pa teh živalij ni bilo več pred očí, pozabili so jih polagoma in tedaj so tudi dotična imena pogreznola se v morjé pozabljivosti. Da se v svojej sodbi nisem prenaglil, dokaz mi je baš usoda, ktera je zadela brezo v Bolgarih. — Sploh pa se mi dozdeva, da nekteri jezikoslovci svoj posel v marsičem pretiravajo, kar je spoznavanju resnice bolj na kvar nego li na korist. Tako postavim ne tajím, da ima takozvani argumentum a silentio v jezikoznanstvu često veliko

¹ Grammatik der bulgar. Sprache, Wien 1852 p. 157.

² Materialy dlja sravnit. i obrjasnit. slovarja i grammatiki, III. 284, S. Peterburg 1856.

³ Da breza na Bolgarskem ne raste, potrjuje tudi J. A. Voráček. Gl. Slovanský sbornik III. 257, v Praze 1884.

⁴ Gl. moj spis Einleitung in d. slav. Literaturg. p. 4—7.

moč ali vselej in povsod pa tudi ne veljá. Kjer ní uzajemne besede za kakov pójem, mahoma se dotičnim narodom za starejšo, osobito za pred-zgodovinsko dobo tak pójem odreka brez okolišev. Kako prenagljena je takova sodba, zapazi vsakdo, ki se je poblíže bavil z jezikoznanstvom. Omenjam samo, da arjoevropski narodi ne imenujejo enako deža, ali pa da jasnejše povém, da nimajo za ta pójem besede iste koreníke. Kdo bi se pa vsled tega drznel trditi, da so ti narodi nekđaj prebivali po okrajinah, kjer nikoli ní deževalo! In takov nesmisel zagreší vsakdo, kteremu je omenjano načelo strogi in edini kažipot pri takih raziskavanjih.

Dr. G. Krek.
